

אזורי תעשייה משותפים

מחמוד ח'טיב

עמית קורת - מכון מילקן

תוכנית עמיתי קורת-מכון מילקן מקדמת את הצמיחה הכלכלית בישראל באמצעות התמקדות בפתרונות חדשניים, מבוססי שוק, לבעיות מתמשכות בתחומים חברתיים, כלכליים וסביבתיים. התוכנית מתמקדת באיתור פתרונות גלובליים והתאמתם למציאות הישראלית ובבניית ממשקים חיוניים המחברים בין משאבים ממשלתיים, פילנתרופיים ועסקיים, לטובת צמיחה ופיתוח לאומי בר-קיימא.

התוכנית מעניקה מלגות שנתיות לסטודנטים ישראלים מצטיינים, בוגרי מוסדות להשכלה גבוהה בארץ ובעולם, המתמחים במוקדי קבלת ההחלטות הלאומיים ומסייעים בפיתוח פתרונות באמצעות מחקר והתמחות. היקף הפעילות של עמיתי התוכנית הוא מקסימלי – התמחות, הכשרה ומחקר במשך חמישה ימים בשבוע.

במשך שנת התמחותם עוסקים עמיתי קורת-מכון מילקן במחקר המדיניות במשרדי הממשלה וברשויות שלטוניות אחרות, ומסייעים למקבלי ההחלטות ולמעצבי המדיניות בחקר ההיבטים השונים של סוגיות כלכליות, סביבתיות וחברתיות. בנוסף עורכים העמיתים מחקר מדיניות עצמאי, שמטרתו לזהות חסמים לתעסוקה ולצמיחה בישראל ולאחר פתרונות אפשריים. מחקרי העמיתים מתבצעים בהדרכת צוות אקדמאי ומקצועי מנוסה ותומכים במחוקקים וברגולטורים, המעצבים את המציאות הכלכלית, חברתית והסביבתית בישראל.

במהלך השנה מוענקת לעמיתים הכשרה אינטנסיבית במדיניות כלכלית, ממשל ושיטות מחקר. במסגרת מפגשי ההכשרה השבועיים, העמיתים רוכשים כלים מקצועיים לכתובת תזכירים, מצגות וניירות מדיניות, וכן כלי ניהול, שיווק ותקשורת. בנוסף, נפגשים העמיתים עם בכירים במשק ובממשל ועם אנשי אקדמיה מהשורה הראשונה בישראל ובעולם. בסמסטר הראשון, העמיתים משתתפים בקורס המתמקד בחידושים פיננסיים, במסגרת בית הספר למונהל עסקים באוניברסיטה העברית בירושלים. הקורס מקנה 3 נקודות זכות אקדמיות, ומלמד אותן פרופ' גלן יאגו, מנהל המרכז הישראלי של מכון מילקן ומנהל קבוצת המחקר במימון מכון מילקן בקליפורניה.

את בוגרי התוכנית ניתן למצוא בתפקידים בכירים במגזר הפרטי, כמרצים באקדמיה, במגזר הציבורי וכיועצים לשרים ולמשרדי הממשלה. ישנם בוגרים שנקלטו במשרדי הממשלה, ואחרים המשיכו ללימודים גבוהים באוניברסיטאות מובילות בישראל, ארצות הברית ובריטניה.

תוכנית עמיתי קורת-מכון מילקן היא לא פוליטית ובלתי מפלגתית, ואינה מקדמת קו פוליטי או אידאולוגי. התוכנית ממומנת על ידי קרן קורת וקרנות פילנתרופיות מובילות בארצות הברית ובישראל ומנוהלת על ידי מכון מילקן. למידע נוסף על אודות התוכנית: www.kmifellows.org

מחמוד ח'טיב

עמית קורת-מכון מילקן

מבוא

בשנות התשעים התחילו לצמוח במדינת ישראל יוזמות להקמת אזורי תעשייה משותפים, במיוחד באזורי הפריפריה, בצפון ישראל ובנגב, בהם מרוכז רוב רובה של האוכלוסייה הערבית. אזורי התעשייה המשותפים הוקמו לרוב בשטחים השייכים למועצות מקומיות ואזוריות יהודיות, והן לרוב לא שיתפו רשויות ערביות בהקמתם ובפיתוחם. שאלות המעסיקות את הרשויות המקומיות הערביות ואת המוסדות והאנשים העוסקים בפיתוחן של המגזר הערבי הן, כיצד ניתן לשלב את הרשויות הערביות באזורי התעשייה המשותפים, והאם יש מקום לפיתוח אזורי תעסוקה משותפים בין רשויות יהודית וערביות ובין הרשויות הערביות עצמן.

למרות עודף באזורי תעשייה ותעסוקה ביישובים יהודיים, קיים מחסור בהם ביישובים ערביים. מתוך כלל שטחי התעשייה בתחומי הרשויות המקומיות שבטיפול משרד התעשייה, רק 3.2% מצויים ברשויות ערביות.¹ הרשויות הערביות סובלות גם ממחסור בקרקעות לתעשייה, מעלייה באבטלה, מצמצום מקורות ההכנסה העצמאיים, מהשתתפות נמוכה של נשים בכוח העבודה האזרחי ועוד.

היוזמה להקמת אזורי תעשייה משותפים יצאה בשנת 1989 אך עד לשנים האחרונות ממשלות ישראל לא עודדו את יישומה מסיבות רבות הקשורות, בין היתר, ליחסי שכנות מתוחים בין הרשויות המקומיות הערביות ליהודיות. יוזמות להקמת אזורי תעשייה ביישובים ערביים נתקלו בקשיים מוסדיים, וכן נעצרו עקב מחסור בקרקעות לפיתוח בשטחי השיפוט של היישובים הערביים.

ועם זאת, ניתן לצפות לשינוי, אם להזכיר את דבריו של ראש הממשלה בוועידת הגליל 2006 כי נדרשת "דחיפה אדירה" בהקמת מרכזי תעסוקה ותעשייה בכל אזור הצפון, ללא הבחנה בין יישובים. ראש הממשלה הביע תמיכתו בהקמת מרכז מחקר אקדמי בגליל, ובפיתוח תשתיות התחבורה.²

המחקר יפתח בהשוואה לממצאים ממחקר קודם של קרן קורת, שפורסם בשנה שעברה. לאחר מכן, נסקור תיאוריות בנושא פיתוח אזורי, נציג תמונה עדכנית של הנעשה עד כה במגזר הערבי, ננתח את הנתונים כדי לבדוק את הפוטנציאל הכלכלי לכל נפה, ולבסוף יוצגו ההמלצות.

השוואה למחקר קודם

המקור העיקרי לנתונים על כוח העבודה במדינת ישראל הוא סקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ולפיכך רוב המחקרים בתחום מציגים עיבודים של אותם נתונים. במחקר קודם בנושא עסקים קטנים במגזר הערבי, נאספו אינדיקטורים כלכליים משנת 2004.³

טבלה מספר 1 מציגה השוואה בינם לבין הנתונים לשנת 2005. מהשוואה עולה כי אמנם שיעור האבטלה ירד מ-12.1% ל-11.3% (הפרש של 0.8%) אך למעשה ירידה בקרב הגברים (1.4%) מכסה על עלייה באבטלה בקרב נשים (1.5%). באותה מידה, הירידה בשיעור ההשתתפות בכוח העבודה האזרחי (0.7%) מגלמת ירידה בקרב הנשים (1.6%), המכסה על עלייה בקרב הגברים (0.3%).

טבלה 1

שיעור התעסוקה בקרב האוכלוסייה הערבית מעל גיל 15, לפי שנה ומגדר, 2004-2005

נשים		גברים		סך הכל		
2005	2004	2005	2004	2005	2004	
15.4	13.9	10.1	11.5	11.3	12.1	אחוז אבטלה
17.8	19.4	59	58.7	38.7	39.4	שיעור השתתפות בכוח העבודה

מקור: הנתונים לשנת 2004, עאדל מנאע, עורך, ספר החברה הערבית בישראל (2), אוכלוסיה, חברה, כלכלה (ירושלים: מכון ון-ליר, מתוכנן לפרסום בשנת 2007). הנתונים לשנת 2005, עאדל מנאע, עורך, ספר החברה הערבית בישראל (3), אוכלוסייה, חברה, כלכלה (ירושלים: מכון ון-ליר, מתוכנן לפרסום בשנת 2008).

טבלה מספר 2 מציגה עלייה בממוצע ההשכלה בקרב מועסקים ערביים, רובה בקרב הנשים, וכן חלה ירידה בשכיחות בעלי ההשכלה הנמוכה (עיקר הירידה בקרב מסיימי 5-8 שנות לימוד) לטובת עלייה בשיעור המסיימים 12 שנות לימוד ויותר בקרב המועסקים הערביים.

טבלה 2

שיעור ההשכלה בקרב מועסקים ערביים, לפי שנה ומגדר, 2004-2005

נשים		גברים		סך הכל		
2005	2004	2005	2004	2005	2004	
אחוזים						שנות השכלה
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	סך הכל
1.3	1.6	2.4	3.1	2.1	2.7	0-4
9.0	9.2	15.4	17.5	13.9	15.5	5-8
7.6	10.3	23.9	24.2	20.1	20.9	9-11
28.0	30.1	34.5	32.0	32.9	31.6	12
24.2	23.0	10.5	10.2	13.8	13.2	13-15
29.9	25.8	12.7	12.4	16.8	15.6	+16

0.0	0.0	0.6	0.6	0.5	0.5	לא ידוע
שנים						
12.2	12.8	12.0	11.8	12.2	12.1	ממוצע שנות השכלה

מקור: הנתונים לשנת 2004, עאדל מנאע, עורך, ספר החברה הערבית בישראל (2), אוכלוסיה, חברה, כלכלה (ירושלים: מכון ון-ליר, מתוכנן לפרסום בשנת 2007). הנתונים לשנת 2005, עאדל מנאע, עורך, ספר החברה הערבית בישראל (3), אוכלוסייה, חברה, כלכלה (ירושלים: מכון ון-ליר, מתוכנן לפרסום בשנת 2008).

מגמת השיפור ברמת ההשכלה בקרב מועסקים ערביים באה לידי ביטוי גם בסוג התעודות. בטבלה מספר 3 מוצגת עלייה בשיעור הזכאים לתעודות בגרות, תעודות על-תיכוניות ותואר ראשון.

טבלה 3

התפלגות בעלי תעודות בקרב מועסקים ערביים, 2004-2005

2005	2004	תעודה
אחוזים		
100.0	100.0	סך הכל
0.9	1.1	לא למדו
30.8	31.4	בית ספר יסודי
19.1	19.6	בית ספר תיכון
17.9	16.6	תעודת בגרות
10.8	10.4	בית ספר על-תיכוני
11.8	10.8	תואר ראשון
3.6	3.6	תואר שני
0.4	0.4	תואר שלישי
4.3	5.5	לא קיבלו תעודה
0.4	0.6	לא ידוע

מקור: הנתונים לשנת 2004, עאדל מנאע, עורך, ספר החברה הערבית בישראל (2), אוכלוסיה, חברה, כלכלה (ירושלים: מכון ון-ליר, מתוכנן לפרסום בשנת 2007). הנתונים לשנת 2005, עאדל מנאע, עורך, ספר החברה הערבית בישראל (3), אוכלוסייה, חברה, כלכלה (ירושלים: מכון ון-ליר, מתוכנן לפרסום בשנת 2008).

לסיכום, אפשר להצביע על מגמות חיוביות של ירידה באבטלה ועלייה בהשכלה, בצד ירידה מזערית בשיעור ההשתתפות בכוח העבודה.

סקירת ספרות

בפרק זה נציג תחילה את הספרות המחקרית בתחום ואת הלקחים מהניסיון המצטבר בעולם, ובהמשך את הניסיון הישראלי בפיתוח אזורי תעשייה ותעסוקה משותפים. המחקרים המקומיים שיוצגו בסקירת הספרות מתמקדים בתעסוקה במגזר הערבי בישראל. המחקר הענף בתחום מאפשר להציג כאן, בפירוט ובאריכות, מובאות מן הספרות המחקרית על פיתוח כלכלי מקומי, בעולם ובישראל.

מחקר כלכלי ואסטרטגי

בלאקלי ובראדשו התייחסו למוטיבציה העסקית וכתבו כך :

All business originates from a sense of opportunity to serve or gain. Irrespective of the motivation to start a business or maintain it, this motivation can be hampered or retarded by the actions of communities or local government [...] linking, as community, economic and development objectives to the types of firms in the locality is very important.⁴

בלאקלי ובראדשו ממשיכים ומרחיבים בהתייחסותם לתחרות הכלכלית, גם בין יישובים :

The means communities use to attract firms will depend on what resources are available. The most important factor in firm location is knowing the area's assets as well as having the correct attitudes and infrastructure to support the firm. Every community must special activities and tools to build the right type of development and the employment it wants. Chasing tourist or high-tech firms should not top the agenda unless the community is particularly well-situated for this form of soft infrastructure, such as information and finance, to make the community attractive to enterprise. In essence, the community must become an entrepreneur in the use of its resources if it wants to attract and retain firms as a major component of its economic development strategy.⁵

על הקהילה לדעת אילו יזמים היא צפויה למשוך לאזור. במחקר על יזמות ערבית, מתארים סופר ושנל את מאפייניהם של יזמים ערבים :

Being highly embedded in the Arab milieu, they have shown significant success in exploiting their own communal resources to their advantage at each stage of the restructuring process. Owing to their exclusion from the political elite and corporate economic networks, Arab entrepreneurs have had limited but clear success in breaking ethnic barriers, and in expanding into interethnic markets. In contrast, they have failed to

penetrate the more privileged sectors of the national economy in each of the restructuring stages. Viewed alternatively, their exclusion from growing and privileged industrial branches may be a result of the failure of the Israeli political and economic elite to respond to Arab efforts at expansion into the larger economy. A response could have taken the form of extensive governmental support followed by investment of private capital.⁶

שיקולים אסטרטגיים היו עשויים להפנות את ההון והמשאבים לאפיקים אחרים ולשפר את סיכויי ההצלחה. גורמי הצלחה ליזמות באזור מסוים, על פי מייקל פורטר, הם אלה:⁷

- *A shared understanding of competitiveness and the role of clusters in competitive advantage.* Productivity and innovation—not low wages, low taxes, or a devalued currency—are the definition of competitiveness. Participants understand the influences on productivity as well as the role and importance of clusters in productivity enhancement. Early and ongoing communication and discussion educate cluster participants about competitiveness and help to shift mind-sets.
- *A focus on removing obstacles and easing constraints to cluster upgrading.*
- *A structure that embraces all clusters in a nation or state.*
- *Appropriate cluster boundaries.* By definition, clusters include industries and institutions with important linkages or spillovers rather than broad sectors (e.g., manufacturing, high tech) or individual industries (e.g., plastic machinery, Italian restaurants). Cluster boundaries should reflect economic reality, not necessarily political boundaries. In the Atlantic provinces of Canada, for example, several clusters cross provincial borders, and the cluster initiative there was structured accordingly.
- *Wide involvement of cluster participants and associated institutions.* Cluster initiatives should include firms of all sizes as well as representatives of all the important constituencies.
- *Private sector leadership.* Active government participation in a privately led effort, rather than an initiative controlled by government, will have a better chance of success. Companies usually can better identify the obstacles and constraints (as well as the opportunities) in their paths than can government.
- *Close attention to personal relationships.* In itself, the presence of an established or emerging cluster does not guarantee functioning cluster linkages. Many of the benefits of clusters flow from the personal relationships that facilitate linkages, foster open communication, and build trust. Information is essential to productivity, and relationships

that improve its flow will endure and even strengthen after a cluster project ends. Instigating communications is the essence of successful cluster initiatives. Neutral facilitators often help with this where trust is lacking and relationships are undeveloped. From the outset, major efforts will be required to ensure efficient and regular communication, both internal and external. Successes should be widely publicized.

- *A bias toward action.* Cluster initiatives must be motivated by the desire to achieve results.
- *Institutionalization.* Cluster upgrading is a long-term process that must have a life beyond a one-shot effort. It requires institutionalization of concepts, relationships, and linkages among constituencies. In the private sector, new or revitalized trade associations often take leading roles in the continuing upgrading of clusters. In government, cluster upgrading can be institutionalized by appropriately organizing government agencies, by gathering and disseminating economic statistics, and by controlling the structure and membership of business advisory groups.

עמותת סטארט-אפ ירושלים יישמה את מתודולוגיית האשכולות של פורטר לזיהוי 15 אשכולות פוטנציאליים בירושלים, מהם נבחרו שלושה אשכולות לפיתוח מיידי: תיירות ותרבות, מיקור חוץ (outsourcing) ושירותים עסקיים.⁸

אזורי יזמות (Enterprise zone)

סקירת התיאוריה הכלכלית ונתונים אמפיריים על אזורי יזמות (Enterprise zone) מעלה ממצאים סותרים. מאז תחילת שנות השמונים הוקמו תוכניות מסוג זה בבריטניה וכן בארה"ב, מטעם הממשל הפדרלי וממשלות מקומיות. במטרה "לדרבן פעילות כלכלית באזורים כפריים ועירוניים המצויים במצוקה כלכלית".⁹ כך הוגדרו אזורים מסוימים, ונקבעו להם מסים נמוכים, ולעתים הקלה ברגולציה הממשלתית.¹⁰

אלא שקיימות השגות תיאורטיות על הנחות היסוד, ולפיהן:¹¹

Basic no-frills economic theory suggests that lower taxes and less regulation will increase jobs and incomes in the zones by attracting capital, labor, and economic activity. However, this theory is built upon a number of key assumptions, while more complex theories might produce different conclusions. This points out the need for empirical studies to evaluate what in fact occurs.¹²

המסקנות מהמחקרים האמפיריים גם לא עקביות :

- רוב המחקרים במדעי החברה מגלים תועלת מועטה ל-Enterprise zone מתוך מגוון רחב של סוגי נתונים. לדוגמה, מחקר על תמריצי מס הראה כי מידת ההצלחה של התוכנית תלויה בכמה תנאים מוקדמים, כמו שיעור אבטלה נמוך, רמת השקעה גבוהה, וקיומה של סביבה פרברית. אלה אזורים שהמשקיעים כבר מצפים שיהיו רווחיים או קרובים לכך.¹³
- מחקרים כלכליים ואסטרטגיים שבדקו בניתוחי רגרסיה את התרומה לתעסוקה באזורים אלו מתחילת שנות התשעים הגיעו לתוצאות מעורבות. בחמישה מחקרים לא נמצאה עלייה בתעסוקה, ובשלושה מחקרים אחרים נמצאה עלייה זמנית בתעסוקה.¹⁴
- באינדיאנה בארה"ב פחתו התביעות לאבטלה.¹⁵
- בקליפורניה בארה"ב חלה עלייה במספר המוסדות הפיננסיים, חברות הביטוח והנדל"ן והחברות למסחר קמעונאי וסיטוני.¹⁶
- באוהיו בארה"ב חלה ירידה של 3.39% בשיעור האבטלה במשך שלוש עד חמש שנים.¹⁷
- במחקר אחר בקליפורניה נמצאה עלייה זמנית בשיעור המועסקים, ובעקבותיה, אחרי 7-13 שנים, ירידה. לא נמצאה השפעה חיובית מובהקת על ההכנסה.¹⁸
- במחקר ברמת המדינות בארה"ב נמצאו עלייה במספר העסקים החדשים וירידה במספר העסקים הקיימים, ללא שינוי במספר העסקים הסופי.¹⁹

ההסבר לממצאים הסותרים נעוץ בתנאים המוקדמים שאפיינו את האזורים שנבדקו. לכן על הממשל לוודא כי תמריצי מס אכן עשויים לפצות על חסמים שונים, וכן לבדוק כי רווחיות ארוכת טווח באזור היא אפשרית, וכי יישום התוכנית יגדיל את הצמיחה באזור, מעבר לצמיחה הכללית, ומבלי להעתיק צמיחה מאזור סמוך.²⁰ מטרת התוכנית היא למעשה להתגבר על חסמים כלכליים המכבידים על העלויות באזור ומצמצמים את הפעילות הכלכלית בו. חסמים רבים עלולים להקשות על גיוס עובדים או רכישת ציוד, לדוגמה, העדר תשתיות תחבורה המגביל את הנגישות הפיזית להעברת סחורה ושירותים. חסמים נוספים הם נגישות להון, זמינות כוח עבודה בעל כישורים, בעיות חברתיות, פשיעה וחשש מפני נזקים לרכוש ולגוף, ועלויות גבוהות הנדרשות להגנה על הסביבה.²¹

מול החסמים, שיקולים העשויים לתרום לנכונותם של עסקים להגיב לתמריצי מס ולהצטרף ל-Enterprise zone הם תחשיב העלויות והפדיון הצפויים באזור, קרבה ללקוחות ולספקים, וכוח אדם מתאים שניתן יהיה לגייס ולהכשירו בהצלחה לתפקידים הדרושים. שיקולים נוספים עשויים להיות שיעור פשיעה נמוך, מיעוט עומסי תנועה, מרכזי תרבות ובידור, וכן גורמים בלתי מוחשיים העלולים להשפיע בהחלטה על מיקום העסק²² כמו קרבה לבית, בחירה באזור אהוב או אלטרואיזם ורצון לספק מקומות עבודה באזור.

בקביעת סובסידיות ותמריצי מס יש להתחשב בשיקולים המנחים את היזמים. לדוגמה, תמריצי מס לא ישפיעו על החלטת המיקום של יזמים המעוניינים בקרבה למרכזי תרבות בילוי; כדי למשוך אותם עדיף להקצות את התקציב לפיתוח השירותים הציבוריים. פירמות עם עלויות עבודה גבוהות עשויות להעדיף זיכוי מס עבודה. הסובסידיות עלולות להניב תוצאות לא צפויות, ו"ההבדלים בייעילותן בין סוגים שונים של עסקים צריכים להיחקר באופן אמפירי".²³

המצב בישראל

משרד התעשייה והמסחר: אזורי פיתוח א'

מאז תחילת שנות התשעים עוסק משרד התעשייה והמסחר בפיתוח אזורי תעשייה ביישובים הערביים. עד אוגוסט בשנת 2001 פיתח המשרד 21 אזורי תעשייה ברשויות הערביות בשטח כולל של 1,561 דונם, כך על פי דו"ח מבקר המדינה 2002. בשל קשיים בשיווק הקרקע, יצא המינהל לאזורי פיתוח, במשרד התעשייה והמסחר, במבצעים לשיווק מגרשים באזורי פיתוח והציע הנחות בהוצאות הפיתוח. כמו כן מונה "פרויקטור" המלווה ומטפל ביזמים בכל שלבי הקמת המפעלים.

בעשור האחרון צורפו בהדרגה יישובים ערביים למסגרת של אזורי עדיפות לאומית א'. בשנת 2000 נמנו 13 אזורי תעשייה ברשויות ערביות בתחום אזור פיתוח א', ובסוף 2006 גדל מספרם ל-24, מתוך 75 אזורי תעשייה ערביים ויהודיים באזורי פיתוח א'.²⁴ בטבלה מספר 4 מופיעים אזורי התעשייה ברשויות הערביות שהוגדרו כאזור פיתוח א'.

טבלה 4

אזורי תעשייה ברשויות ערביות שהוגדרו כאזור פיתוח א', 2007

אזור	אזור תעשייה	
דרום	חורה	1
דרום	רהט	2
דרום	שגב שלום	3
צפון	אבו סנאן	4
צפון	אום אל פחם	5
צפון	איכסאל	6
צפון	בועינה נגידאת	7
צפון	ג'וליס	8
צפון	דיר חנה	9

10	דלית אל כרמל	צפון
11	זרזיר	צפון
12	ירכא	צפון
13	כפר כנא	צפון
14	מעלות-קורן	צפון
15	משהד	צפון
16	סחנין	צפון
17	עילבון	צפון
18	עילוט	צפון
19	עראבה	צפון
20	פארק הצבאים	צפון
21	פקיעין-כיסרא-סמיע	צפון
22	ראמה	צפון
23	שפרעם	צפון
24	תמרה	צפון

מקור: משרד התעשייה והמסחר, מינהל אזורי פיתוח, "מינהלות ואזורי תעשייה ביישובים",
<http://www.tamas.gov.il/cmstamat/MuniSearch.aspx?SearchType=7> (5 ביוני 2007).

בתחילת 2003 טיפל משרד התעשייה והמסחר ב-71 אזורי תעשייה באזורי פיתוח, בשטח של 66,300 דונם. "בתחומן של הרשויות הערביות הוצעו לשיווק 1,737 דונם ב-20 אזורי תעשייה, מהם שווקו 1,011 דונם (3.5% מכלל השטחים ששווקו)".²⁵

טבלה מספר 5 בעמוד הבא מציגה את ההתפלגות בין סוגי הרשויות, המנהלות והמועצות, בתחילת 2003.

טבלה 5

שטחים לתעשייה שנמצאו בטיפול משרד התעשייה והמסחר בתחילת 2003

שטח ששווק (בדונמים)	שטח שהוצע לשיווק (בדונמים)	מספר אזורי תעשייה	
1011	1,737	20	רשויות ערביות
20,521	48,844	44	רשויות יהודיות
1,014	1,807	3	מנהלות משותפות
1,780	2,583	2	רשויות מעורבות
2,966	12,426	2	מועצות תעשייתיות
27,292	67,397	71	סה"כ

מקור: משרד התעשייה והמסחר, ייזום והקמת אזורי תעשייה – משאב מדינה לחלוקה צודקת, כפי שהובא ב: עמותת סיכוי, <http://www.sikkuy.org.il/2003/word/tamas03.doc> (5 ביוני 2007).

הערה: שורת הסה"כ בעבודה היא חיבור של השורות שמעליה ולכן מופיעים הערכים 67,397 (במקום 66,300 במקור) ו-27,292 (במקום 28,292 במקור). ייתכן שבמקור נפלה טעות, או שהטעות היא באחת השורות העליונות ולא בשורת הסה"כ.

מהנתונים בטבלה מספר 5 עולה כי 81.3% משטחי התעשייה היו בתחומן של רשויות מקומיות, ו-18.7% משטחי התעשייה היו בתחומי השיפוט של מועצות תעשייתיות.²⁶ מתוך שטחי התעשייה בתחום השיפוט של הרשויות המקומיות: 90.7% הם בתחום השיפוט של רשויות מקומיות יהודיות; 6.1% בתחום השיפוט של רשויות עם אוכלוסייה מעורבת (כולל מנהלות של אזורי תעשייה מרחביים, בהם שותפות ארבע רשויות ערביות); ו-3.2% בתחום השיפוט של רשויות מקומיות ערביות.²⁷

נוכח מצוקת הקרקע ברשויות המקומיות, ועתודות הקרקע בתחומן של מועצות אזוריות, משרד התעשייה והמסחר מעודד בעשור האחרון שיתוף אזורי, ופועל להקמת אזורי תעשייה מרחביים משותפים לרשויות שכנות. כך, למשל, נבנו אזורי תעשייה משותפים למגדל העמק והמועצה האזורית עמק יזרעאל, ולכרמיאל והמועצות האזוריות משגב ומטה אשר. בשנת 2002 פעלו בארץ 29 מנהלות של אזורי תעשייה מרחביים, בהשתתפות 60 רשויות מקומיות, מתוכן 56 רשויות יהודיות – ורק ארבע רשויות ערביות.²⁸

המרכז היהודי-ערבי לפיתוח כלכלי: אזורי תעסוקה משותפים

בשנת 2003 מינתה הממשלה את המרכז היהודי-ערבי לפיתוח כלכלי כגורם האחראי להקמתם של שלושה אזורי תעסוקה משותפים: בדרום (בין רהט, יישובי המועצה האזורית בני שמעון, ולהבים);

במרכז (בין ראש העין וכפר קאסם); ובצפון (בין מגידו, יוקנעם ועיר כרמל). כל אחד מהאזורים הללו אמור לכלול מתקנים תעשייתיים, עסקיים וציבוריים, במטרה לעודד את התקשורת ושיתוף הפעולה. בשנת 2004, לאחר מיפוי האפשרויות, נבחר המיקום ל אזורים. בשנת 2005 הוגשו התוכניות בשיתוף עם רשויות הפיתוח העירוניות, ו הרשויות חתמו על הסכמי שיתוף פעולה. בשניים מתוך שלושת האזורים נחתם גם הסכם להקמת מטה משותף. המשך הפרויקט – סיוע בשיווק אזורי התעסוקה המשותפים בקרב עסקים ותורמים פוטנציאליים, והכשרת העובדים – מתעכב עד לגיוס המימון.

המחקר שהנחה את בחירת האתרים מלמד כי בשלושת האתרים סוגי החסמים נראים פתירים. מבחינת המיקום הגיאוגרפי והנגישות, שלושתם סמוכים לציר המתוכנן של כביש חוצה ישראל, ולמסילת הרכבת המתוכננת, וכך "ראשי הרשויות גילו נכונות להקמת אזור תעסוקה משותף".²⁹ כעת נציג את השיקולים שהנחו את המרכז היהודי-ערבי לפיתוח כלכלי בבחירת שלושת האזורים.

האזור הדרומי: רהט, בני שמעון ולהבים

התוכנית להקמת אזור תעסוקה משותף בצומת להבים, על כביש 40 ו-6 העתידי בין רהט, בני שמעון ולהבים, אושרה להפקדה בידי המועצה הארצית לתכנון ובנייה (תיקון מס' 4/17). דו"ח המרכז היהודי-ערבי לפיתוח כלכלי מפרט את התוכניות והאישורים שהתקבלו:

אזור התעסוקה נמצא בטבעת הפנימית של מטרופולין באר שבע ומשתרע על שטח של כ- 3,000 דונם, מהם 2,000 דונם נטו לתעשייה. מבחינה מוניציפלית השטח שייך לבני שמעון, כאשר הבעלות על הקרקע היא בחלקה פרטית. ובחלק האחר רשום על שם המדינה. בסעיף 17 לתקנון נקבעו שלבי ההקמה של אזור התעסוקה; בשלב א' יפותח שטח של 300 דונם המצוי צפונית לכביש 31, שלב ב' – 350 דונם, שלב ג' – 1,140 דונם, שלב ד' – 450 דונם. יוזכר שהשטח צפונית לכביש 31 יעבור בעתיד הקרוב לתחום שיפוטה של רהט בהתאם להסכם עם בני שמעון. התוכנית הופקדה לאשור הוועדה המחוזית להפקדת הסופית ב- 9/8/04. הצדדים יסדו חברה במטרה לנהל את התכנון, ההקמה, הפיתוח והתחזוקה של אזור התעסוקה. המניות חולקו בין הצדדים כדלקמן: רהט 44%, בני שמעון 39%, להבים 17%. הצדדים חתמו על חוזה המפרט את תנאי ההקמה בכל הרמות והמישורים. ברמת הניהול ימנה דירקטוריון החברה 11 דירקטורים כדלקמן: חמישה ימונו על ידי רהט, ארבעה ימונו על ידי בני שמעון ושניים ימונו על ידי להבים. כל אחת מהרשויות תמנה, כאחד מחברי הדירקטוריון מטעמה, דירקטור מקצועי. ראשי הרשויות יתחלפו בתפקיד יו"ר הרשות המנהלת. בארבע השנים הראשונות בני שמעון תנהל את החברה, בהמשך רהט ולהבים.³⁰

השיקולים שהובילו לבחירת המיקום לאזור המשותף מפורטים בדו"ח המרכז היהודי-ערבי לפיתוח כלכלי. תחילה נציג את הנתונים הדמוגרפיים ובהמשך את הזרזים והחישוקים הצפויים בפיתוח האזור.

רהט נקבעה בדו"ח כ"עיר העוגן לאזור התעסוקה ויש לה פונקציה של מרכז מטרופוליני משני על פי תוכנית מטרופולין באר שבע".³¹ ביולי 2004 חיו ברהט 36,770 תושבים, ולפי התחזית בשנת 2020, שנקבעה כשנת המטרה לפרויקט, אוכלוסיית העיר צפויה למנות כ- 90,000 תושבים. כמו כן, תוכנית המתאר של רהט הורחבה בכ-16,000 דונם דרומית לואדי אל-חזאן.³²

במועצה האזורית בני שמעון "חברים" 13 יישובים, מהם שמונה קיבוצים, ארבעה מושבים ויישוב קהילתי. המועצה משתרעת על שטח שיפוט של 450 אלף דונם, מצומת בית קמה בצפון ועד מושב נבטים בדרום".³³ היישוב להבים קיבל את מעמדו המוניציפלי כמועצה מקומית בשנת 1989. לפי הדו"ח, "היישוב מבוסס מבחינה כללית וממקום באשכול 9 בסולם החברתי-כלכלי. בלהבים חיים 5,329 תושבים עם שיעור גידול של 5.2%".³⁴

הדו"ח מציג מגוון זרזים לפיתוח האזור:

1. מיקום אסטרטגי כשער לנגב, על צירי התחבורה הראשים המגיעים לתל אביב, נתב"ג וגם פסי הרכבת;
2. נכונות התושבים "הקהילות" לרעיון השותפות לטובת כולם;
3. מחויבות ראשי הרשויות לרעיון וליצירת שותפות בחזון;
4. הסכם חתום בין שלוש הרשויות;
5. נכונות ממשלתית לפיתוח האזור;
6. שותפות יהודית-ערבית כמושך ליזמי חוץ;
7. בשלב הראשון ויתור על הכנסות לעידוד השקעות;
8. עוגני משיכה מתוכננים כמו בית חולים ומכללה;
9. פוטנציאל כביש 31 ככביש מחבר בין הגדה לרצועה במקרה ויהיה שלום;
10. האזור התעסוקה המעיד נמצא ברדיוס של 15 ק"מ [כך במקור] כוח עבודה של למעלה מ-123,000 איש;
11. האתר המתוכנן נמצא בתוך שוק של למעלה מ-70 עסקים העוסקים בחומרים כימיים ואלקטרוניקה, דבר אשר מושך ספקים, לקוחות ועוד;
12. האזור מישורי, דבר אשר מקל על הבנייה באזור;
13. האזור קרוב לאוניברסיטת בן-גוריון ומעבדות ומרכזי מחקר של הנגב;
14. האזור מוכרז כאזור פיתוח ב'.³⁵

כמו כן מפרט הדו"ח מהם החישוקים לפיתוח אזור התעסוקה המשותף. המחסום העיקרי קשור לסוגיית הבעלות על הקרקעות בנגב. חלק מהשטח המיועד, בעיקר החלק הצפוני המוגדר כיעד הפיתוח בשלב א', נמצא בבעלות פרטית. לפי הדו"ח:

השטח הפרטי מוסדר בחלקו כאדמות חלופין (בדל) במסגרת הסכמים בין משפחת אל-עטאונה ואל-תראבין על הסדר קרקעות במקומות אחרים. החלק השני הוא אדמות בתביעת בעלות, כלומר אדמות בסכסוך בין הבעלים לבין המדינה. הפער בין הצעות המדינה לבין ציפיות הבעלים הוא גדול. ראשי הרשויות ערים לבעיה זו והצהירו יותר מפעם שלא יתנו יד לקיפוח זכויות בעלי האדמות, בתנאי שהם ירצו להשתלב בפיתוח האזור. עמדה זו של ראשי הרשויות יהיה לה תפקיד מכריע בפתרון הבעיה,

במיוחד שהרוב המכריע של בעלי האדמות כן מצהירים שהם רוצים להשתלב בפיתוח האזור בתנאי שיעוגנו זכויותיהם.

האזור הדרומי סובל מחסרונות נוספים רבים, והדו"ח מפרט אותם: העדר הון מקומי, בקרב הציבור ובקרב הרשויות המקומיות; חשש כי חסמים פוליטיים, חברתיים ופסיכולוגיים בקרב יזמים וקבלנים "המושפעים מהמציאות הישראלית והמזרח תיכונית"³⁶ יפגע בפיתוח האזור; בעיית התדמית של האזור; בעיית הון אנושי, העדר מעמד ביניים והעדר הכשרה, במיוחד ברהט; תחרות מול אזורי תעשייה שכנים, קריית גת בצפון ועומר ובאר שבע בדרום; ריכוז גבוה של עובדים בשכר נמוך וללא כישורים מיוחדים בענפי הכימיה והפלסטקה; תחבורה ציבורית לא מפותחת באזור.³⁷

האזור במרכז הארץ: ראש העין וכפר קאסם

נוכח המיקום האסטרטגי והמבוקש במרכז הארץ, ראש העין וכפר קאסם יזמו תוכניות לאזורי תעסוקה והן אושרו או שהופקדו לאישור. דו"ח המרכז היהודי-ערבי לפיתוח כלכלי מציג את התוכניות ואת העדר התיאום בהכנתן. המחלוקות בין הרשויות עלולות להתגלות כאחד החישוקים באזור:

האזור המוצע ממוקם בצומת אסטרטגית מכל הבחינות. האזור קרוב למטרופולין ת"א, לנמל התעופה ונמצא על עורקים תחבורתיים מרכזיים כמו כביש 6 ומסילת רכבת. תמ"מ 21/3 מייעדת את אזור מחלף כפר קאסם למרכז תעסוקה מטרופוליני, אשר יכיל כ-0.8 מיליון מ"ר שטחי רצפה. חלקו המזרחי של אזור זה נכלל בתחום כפר קאסם. צפונית לכביש 5, בכניסה לכפר קאסם הקימה ראש העין את אזור התעשייה אפק על כ-300 דונם. האזור כולל תשתית תעסוקתית עתירת ידע והון. כמו כן מתכננת ראש העין אזור תעסוקה על שטח של 800 דונם קרוב לצומת קסם. התוכנית אושרה. מצד שני מתכננת כפר קאסם אזור תעסוקה באופן פרטי, דרומית לכביש 5, על שטח פרטי של 400 דונם. חברה פרטית מכינה את התוכנית שהוגשה להפקדה במוסדות התכנון. התכנון והפיתוח התרחש בראש העין ובכפר קאסם ללא תיאום ובמידה מסוימת עם קונפליקט גלוי וסמוי. סכסוך זה הגיע לעתירת ראש העין לבג"ץ נגד הרחבת תחום השיפוט של כפר קאסם. מההתרשמות הכללית צריך להשקיע מאמץ גדול במיוחד בכדי לקרב בין עמדות שני הצדדים למען הקמת אזור תעסוקה משותף.³⁸

השיקולים שהובילו לבחירת המיקום לאזור המשותף מפורטים בדו"ח המרכז היהודי-ערבי לפיתוח כלכלי. תחילה נציג את הנתונים הדמוגרפיים ובהמשך את הזרזים והחישוקים הצפויים בפיתוח האזור.

ראש העין "הוקמה ב-1949 כ-26 ק"מ מזרחית לתל אביב. שטח השיפוט שלה משתרע על כ-30 אלף דונם. בעיר חיים כ-35,000 תושבים עם ריבוי טבעי של 2.5%. מספר בתי אב הוא 5,491. שיעור בתי האב עם 1-2 ילדים הוא 62%, שיעור בתי האב עם 3-4 ילדים הוא 34% ושיעור בתי האב עם 5+ ילדים הוא 4%".³⁹

כפר קאסם השכן סמוך ל"עורקים תחבורתיים מהחשובים בארץ: כביש 6 חוצה ישראל וכביש 5 (חוצה שמרון). שטח תוכנית המתאר של כפר קאסם, המשתרע על כ- 9,500 דונם, הוא ברובו המכריע שטח פרטי".⁴⁰

הדו"ח מציג מגוון זרזים לפיתוח האזור:

1. מיקום על עורקים תחבורתיים ראשיים;
2. קרבה למטרופולין ת"א ונמל התעופה;
3. הרצון לפתוח בהידברות מקצועית, בעיקר מצד האוכלוסיות ובעיקר בכפר קאסם;
4. מגמת עלייה ברמת החיים וההשכלה בקרב מרבית האוכלוסייה;
5. מעבר האוכלוסייה, במיוחד בכפר קאסם, מאורח חיים מסורתי וחקלאי למצב של עיור מואץ;
6. אזור התעשייה של צומת קאסם ישוב ברדיוס של 5 ק"מ [כך במקור] מלמעלה ממיליון תושבים;
7. ישנה[ן] באזור כבר שוק גדול של חברות ההיי-טק המובילות, חברות תרופות, ספקים, לקוחות ועוד, דבר שהופך את האזור לאטרקטיבי;
8. השטח ברובו מישורי;
9. האזור מוכרז כאזור פיתוח ב'.⁴¹

כמו כן מפרט הדו"ח מהם החישוקים לפיתוח אזור התעסוקה המשותף:

1. חשדנות ושיתוף פעולה מוגבל ברמת ההנהגה הפוליטית ובתוך הקהילות, בעיקר בראש העין, בניגוד לרצון הקהילות בכפר קאסם; 2. סכסוך גבולות; 3. העדר הסכם עד היום; 4. ריבוי קרקע בבעלות פרטית; 5. ריבוי התעשייה באזור יכול להוות מכשול; 6. אזור התעשייה של כפר קאסם אינו נושק ישירות לכביש חוצה ישראל, צריך לעבור דרך ראש העין; 7. אזור התעשייה של כפר קאסם יכול לשמש רק בעבור אחסון וחלוקה לפי התוכנית המחוזית.⁴²

האזור הצפוני: יקנעם, מגידו ועיר הכרמל

השותפות להקמת אזור תעסוקה משותף בצפון הארץ הן המועצה המקומית יקנעם, המועצה האזורית מגידו ועיריית עיר הכרמל. דו"ח המרכז היהודי-ערבי לפיתוח כלכלי מציג את ההסכמות שהושגו: שטח התכנון נמצא בצומת אליקים כביש 6/70 בוואדי מלח. אזור התעסוקה משתרע על שטח של 546 דונם ברטו ברובו שיד לשטח שיפוט מגידו ובחלקו הקטן שיד לשטח שיפוט של יוקנעם. מזה 330 דונם שטח לתעשייה, כאשר צפי הבנייה יגיע לכ- 180,000 מ"ר שמהווה 60% ניצול של השטח. יצוין ששלושת הצדדים הגיעו להסכם על שיעורי החלוקה כדלקמן: מועצה אזורית מגידו 40%; מועצה מקומית יוקנעם 40%; עיר הכרמל 20%. כמו כן סוכם להקים מנהלה משותפת לאתר ולכל רשות מקומית ניתן משקל שווה בייצוג. ההסכם נעשה בקדנציה שקדמה לד"ר אכרם חסון, ראש העיר כרמל הנבחר. לראש העיר ביקורת והסתייגות מההסכם, במיוחד מהחלוקה הלא שווה לטענתו. עם זאת הוא מדגיש את הצורך בהקמת האזור המשותף.⁴³

השיקולים שהובילו לבחירת המיקום לאזור המשותף מפורטים בדו"ח המרכז היהודי-ערבי לפיתוח כלכלי. תחילה נציג את הנתונים הדמוגרפיים ובהמשך את האתרים הצפויים בפיתוח האזור.

בעיר כרמל "חיים היום כ- 25,000 תושבים עם סה"כ כ- 5,000 בתי אב. שיעור בתי האב עם 1-2 ילדים הוא 61%, שיעור בתי האב עם 3-4 ילדים הוא 35% ושיעור בתי האב עם 5+ ילדים הוא 4%. הריבוי הטבעי הוא 2% וגודל משפחה ממוצעת הוא 6.3 נפשות".⁴⁴

המועצה האזורית מגידו "נמצאת בגבול מטרופולין חיפה ומשתרעת על שטח שיפוט של כ- 178,084 דונם, מהר הכרמל וחבל השרון הצפוני במערב, דרך ואדי ערה (עימק עירון) בדרום מזרח, עבור בעמק יזרעאל בצפון מזרח. במועצה יש 13 יישובים, מהם תשעה קיבוצים שבהם גרים 73% מהאוכלוסייה. אוכלוסיית היישובים דלילה, ורוב השטח מיועד לשמורות טבע, גנים לאומיים ואתרים ארכיאולוגיים".⁴⁵

המועצה המקומית יוקנעם "גובלת במועצה אזורית מגידו. ביישוב חיים 16,300 תושבים והוא שואף ל-50,000 בטווח האסטרטגי. ביישוב יש 2,627 בתי אב. שיעור בתי האב עם 1-2 ילדים הוא 77.5%, שיעור בתי האב עם 3-4 ילדים הוא 20% ושיעור בתי האב עם 5+ ילדים הוא 2.5%".⁴⁶

הדו"ח מפרט את האתגרים הצפויים בפיתוח אזור התעסוקה המשותף. רובם נוגעים לעיר הכרמל, והם:

1. העדר תוכנית מתאר מאושרת לעיר הכרמל;
2. 97% מכלל האדמות הם שטחים פרטיים של 20% מהמשפחות;
3. שיעור קטן של סטודנטים בעיר הכרמל פונים להשכלה גבוהה, דבר שפוגע ברמה האסטרטגית בטיב ההון האנושי;
4. הרשות במצב כספי קשה, על פי דבריו של ראש העיר ד"ר אכרם חסון;
5. העדר השקעות ממשלה;
6. ישנה תחרות מצד אזורי תעסוקה באזור, ביקנעם ובחיפה;
7. יש תוכניות פיתוח לאזורים קרובים כגון ואדי עארה באזור אום אל-פאחם;
8. ישנה[ן] אחוז אבטלה גבוה באזור, במיוחד בעיר הכרמל;
9. יש בעיה של תחבורה ציבורית לאזור, במיוחד בעבור תושבי עיר הכרמל.⁴⁷

עמותת סיכוי: אזור תעשייה משותף ואדי עארה

מטרת אזור התעשייה המשותף ואדי עארה היא יצירת "שיתוף פעולה מקצועי וציבורי, קבוע ומתמשך, בין הרשויות היהודיות והערביות".⁴⁸ מובילי התוכנית הם נאיף אבו שרקיה ויובל תמרי, דרך עמותת סיכוי, והיא החלה בחודש אפריל 2004 ומתוכננת להימשך שלוש שנים.

רוב היעדים לשנה הראשונה לתוכנית הושגו. הוקם פורום של ראשי הרשויות בוואדי עארה, הוקמו ועדות עבודה בשלושה תחומים: תעשייה ותעסוקה, תיירות ואיכות הסביבה, נבחרו תחומים ונושאים לקידום וגובשה תוכנית עבודה שנתית לוועדות.⁴⁹ ועדת התעשייה והתעסוקה הביאה להישגים הבאים:

קידום שני אזורים תעשייה באזור ואדי עארה (מערבי וואדי עארה/עירון' ומזרחי 'סאלס'); חתימה על הסכם שותפות בין חמש רשויות (באזור תעשייה מערבי); הסכם עקרונות ראשוני לקידום אזור תעשייה מזרחי בין שלוש רשויות מקומיות; קידום משותף של האזורים מול משרד הפנים; תקצוב הכנת תוכנית מפורטת לאזור המערבי (על ידי משרד הפנים); הבנות ראשוניות לתכנון משותף של הכניסה לכפר קרע, בין מועצת כפר קרע לבין מועצה אזורית מנשה.⁵⁰

פורום התיירות פעל ל"הקמת ועדת תיירות; היכרות עם משרד התיירות בנוגע לשיווק האזור; קידום פעילות תיירותית בין אום אלפחם לקציר חריש; קידום שותפות בין אנשי עסקים בתחום התיירות; הכנת מדריך תיירותי לאזור".⁵¹ ועדת איכות הסביבה הביאה להסכם לניטור אוויר משותף והשיגה הבנות לתכנון מכון לטיהור הביוב המשותף בעין שמר.⁵²

הישגים נוספים הם: "הסכם בין מועצה אזורית מנשה לבין עיריית אום אלפחם בנוגע לכביש עין ג'ראר-מי עמי (סכסוך שנמשך יותר מ-10 שנים); הסכם בין עיריית אום אלפחם לבין מועצה אזורית מגידו להעברת 1,000 דונם לעיריית אום אלפחם (קיבל את אישור משרד הפנים); משא ומתן בין מעלה עירון לבין מגידו לטיפול משותף בפרויקטים בשטחי השיפוט"⁵³ ועוד.

לאחר סקירת הניסיון בעולם, והצגת התוכניות בישראל להקמת אזורים תעשייה ותעסוקה משותפים, ביצענו מיפוי לאוכלוסייה הערבית בישראל, בהתאם לנתונים הקיימים בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס), במטרה להצביע על מאפייניה של האוכלוסייה הערבית בישראל ומתוך כך - על כיווני הפיתוח הרצויים.

האוכלוסייה הערבית בישראל

לאחר סקירת הניסיון בעולם, והצגת התוכניות בישראל להקמת אזורים תעשייה ותעסוקה משותפים, ביצענו מיפוי לאוכלוסייה הערבית בישראל, בהתאם לנתונים הקיימים בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס), במטרה להצביע על מאפייניה של האוכלוסייה הערבית בישראל ומתוך כך - על כיווני הפיתוח הרצויים.

מתודולוגיה

יחידת המדידה: נפה. הנתונים הדמוגרפיים של הלמ"ס מוצגים לפי חלוקה של המדינה לשמונה אזורים, וחלוקה של כל אזור למספר נפות. בחרנו להתייחס בעבודה זו לחלוקה לנפות משתי סיבות

עיקריות : הפוטנציאל של אזור התעשייה המשותף טמון בעסקים ובהון האנושי בסביבה הקרובה ולא רק ביישוב יחיד, ואת הסביבה הזו אפשר להגדיר כנפה ; בסקר כוח האדם, שנעזרנו בו כדי לחשב את הפוטנציאל הגלום בנפות השונות, אפשר לזהות את היחידות רק לפי מחוז ונפה. עקב מיעוט יישובים ערביים, לא יוצג ניתוח של מחוז תל אביב ; הנפות רמלה, רחובות ואשקלון ; ואזורי יהודה, שומרון וחבל עזה. מחוז ירושלים גם לא נכלל בניתוח, עקב המתיחות הביטחוניות.

המשתנים : דמוגרפיה, רמה חברתית-כלכלית, וחוב לנפש. בניתוח נציג, בצד הנתונים הדמוגרפיים, שני משתנים עיקריים : רמה כלכלית-חברתית משוקללת של היישובים הערביים הנמצאים באותה נפה ; וממוצע חוב לנפש ברשויות המקומיות הנמצאות באותה נפה. מחקרים קודמים מצביעים על כך שהסיכוי לשיתוף פעולה עולה עם העלייה ברמה החברתית-כלכלית, ופוחת עם העלייה ברמת החוב לנפש.⁵⁴

הון אנושי. התמקדנו בשלושה ממדים כדי לאפיין את איכות וסוג ההון האנושי בכל נפה ואזור : סוג בית הספר האחרון שלמד בו הפרט ; משלח היד של הפרט ; והענף הכלכלי בו מועסק הפרט.

הון פיזי. התמקדנו בארבעה ממדים כדי לאפיין את העסקים ואת היתרון הכלכלי היחסי בכל נפה :

1. התפלגות העצמאים לפי הענפים הכלכליים השונים.
2. רמה חברתית-כלכלית ורמת חוב לנפש.
3. התפלגות המועסקים בנפות לפי הענפים הכלכליים השונים (בלי קשר למקום המגורים של העובד). ההיגיון שהנחה אותנו הוא שאם נפה מושכת מועסקים לענף מסוים יותר מנפות אחרות, יש בה יתרון כלכלי יחס לענף. אם אפשר לזהות את הענפים הכלכליים שבהם יש לנפה מסוימת יתרון יחסי, אפשר גם להצביע על התשתית המתאימה ביותר לאזור התעשייה בנפה זו, ולבנות אסטרטגיית שיווק מתאימה יותר לעסקים בנפה.
4. התפלגות המועסקים בנפות לפי תת-ענפים מובחרים. אזורי תעשייה ותעסוקה מתאימים מעצם טיבם לעסקים בענפי התעשייה והמסחר, או להשכרה ולשירותים עסקיים. מתוך התפלגות המועסקים בנפות לפי תת-ענפים, בחרנו בעשרת תת-הענפים בעלי שכיחות המועסקים הגבוהה ביותר. הדבר יאפשר לנו לאמוד את התפלגות העסקים בתוך הנפה לפי תת-הענפים המובחרים.

ממצאים עיקריים

דמוגרפיה

- בישראל יש 1,171 יישובים, מהם 1,055 יישובים יהודיים ו-116 יישובים ערביים (טבלה 19, נספח א').

- בישראל חיים 6,990 אלף תושבים, מהם 5,613 אלף תושבים יהודים ואחרים, ו- 1,377 אלף תושבים ערביים (טבלה 19, נספח א').
- הריכוז הגבוה ביותר של אוכלוסייה ערבית בישראל הוא במחוז הצפון, שם 67% מהיישובים ו- 45.2% מהתושבים הם ערביים (טבלה 20, נספח א').

מפה 1

התפלגות האוכלוסייה הערבית לפי נפות, באלפים

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל 2006 (ירושלים: למ"ס, 2006) טבלה 2.8
http://www1.cbs.gov.il/shnaton57/download/st02_08.xls (5 ביוני 2007).

רמה כלכלית- חברתית וחוב לנפש

- הרמה הכלכלית-חברתית הגבוהה ביותר היא בנפת השרון (6 מתוך 10) ונמוכה ביותר בנפת באר שבע (1 מתוך 10), כפי שניתן לראות בטבלה מספר 6.
- רמת החוב לנפש היא נמוכה ביותר בנפת כנרת (319 ש"ח לנפש) וגבוהה ביותר בנפת השרון (13,376 ש"ח לנפש), כפי שניתן לראות בטבלה מספר 6.

טבלה 6

יישובים ערביים לפי נפה, רמה חברתית-כלכלית משוקללת לנפה, וחוב לנפש

חוב מצטבר בסוף השנה (חוב לנפש)	ממוצע רמה חברתית כלכלית	נפה
1,415	3.0	צפת
319	3.4	כנרת
1,436	3.0	יזרעאל
2,675	2.6	עכו
4,729	2.9	גולן
1,262	4.0	חיפה
2,273	2.6	חדרה
13,376	6.0	השרון
2,226	3.0	פתח תקווה
594	1.0	באר שבע

מקור: עיבוד נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ומשרד הפנים, קובץ הרשויות המקומיות בישראל (2004), http://www.cbs.gov.il/publications/local_authorities2004/excel/p_libud.xls (5 בינוי 2007). הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ומשרד הפנים, קובץ רשימת היישובים אוכלוסייתם וסמליהם (2005), http://gis.cbs.gov.il/website/yishuvim/yishuvim_2005/XLS/bycode.xls (5 בינוי 2007).

הערה: חוב מצטבר בסוף השנה שווה להפרש המצטבר בין סך כל ההכנסות לבין סך כל ההוצאות של הרשות המקומית.

הון אנושי

- 24.5% מהערבים בגיל 15 ומעלה בנפת באר שבע לא למדו. השיעור גבוה בהפרש ניכר יחסית לשאר הנפות (טבלה 22, נספח א').

- 15.3% מהערבים בגיל 15 ומעלה בנפת חיפה סיימו לימודים במוסד אקדמי, השיעור הגבוה ביותר יחסית לשאר הנפות (טבלה 22, נספח א').
- 13.2% מהערבים השייכים לכוח העבודה בנפת פתח תקווה עוסקים במקצועות אקדמיים, השיעור הגבוה ביותר יחסית לשאר הנפות (טבלה 24, נספח א').
- 28.9% מהערבים השייכים לכוח העבודה בנפת צפת עובדים בענף התעשייה, השיעור הגבוה ביותר יחסית לשאר הנפות (טבלה 26, נספח א').
- 25% מהערבים השייכים לכוח העבודה בנפת צפת עובדים בענף המסחר, השיעור הגבוה ביותר יחסית לשאר הנפות (טבלה 26, נספח א').
- 32.9% מהעצמאים הערבים בנפת פתח תקווה עובדים בענף התעשייה, השיעור הגבוה ביותר יחסית לשאר הנפות (טבלה 28, נספח א').
- 23.1% מהמועסקים בנפת עכו מועסקים בענף התעשייה, השיעור הגבוה ביותר יחסית לשאר הנפות (טבלה 30, נספח א').

ממצאים לפי נפות

המאפיינים העיקריים של כל אחת מעשר הנפות הנבחרות יוצגו בצורה של תעודת זהות כלכלית. אופן ההצגה אמור להקל על לימוד הממצאים וקבלת ההחלטות לגבי המיקום המתאים לאזורי תעשייה ותעסוקה, וסוגי העסקים הרצויים.

נפת צפת

דמוגרפיה: בנפה 64 יישובים (5% מסך כל היישובים בארץ), מהם שלושה יישובים ערביים (טבלאות 19, 20, 21, בנספח א'). בנפה 97.5 אלף תושבים (1.4% מסך כל התושבים בארץ), מהם 10 אלפים תושבים ערבים (טבלאות 19, 20 ו-21 בנספח א').

רמה חברתית-כלכלית וחוב לנפש: הרמה החברתית-כלכלית המשוקללת בנפה זו היא 3 וממוצע החוב המצטבר לנפש לרשויות המקומיות בנפה, בסוף השנה, הוא 1,415 ש"ח (טבלה 6 למעלה).

הון אנושי:

- השכלה:** שיעור גבוה מהאוכלוסייה הערבית בגיל 15 ומעלה בנפה זו סיים תיכון עיוני (34.6%); אחריו בא שיעור מסיימי בית ספר יסודי וחטיבת ביניים (33.4%); ומוסד אקדמי (11.3%). טבלה 22 בנספח א' מציגה יתרון לנפה זו על שאר הנפות בדירוג הגבוה של מסיימי בית ספר על-תיכוני להנדסאים וטכנאים (טבלאות 22 ו-23 בנספח א').
- משלח יד:** מספר התושבים הערבים בגיל 15 ומעלה המתגוררים בנפה זו ושייכים לכוח העבודה הוא 2,807. שיעור גבוה מהם הוא של עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים

(41.8%); עובדים לא מקצועיים (20.9%); וסוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים (9.8%). לפי טבלה 24 הנפה מקבלת דירוג נמוך ביותר, יחסית לשאר הנפות, בשיעור בעלי משלח יד אקדמי מתוך כלל השייכים לכוח העבודה (טבלאות 24 ו-25 בנספח א').

ג. **ענף כלכלי:** השיעור הגבוה ביותר של העובדים מועסק בענף התעשייה (כרייה וחרושת, 28.9%); אחריו ענף החקלאות (26.3%); וענף החינוך (9.8%). טבלה 26 מציגה דירוג נמוך לנפה הזו מול שאר הנפות בשיעור העובדים בענף המסחר (טבלאות 26 ו-27 בנספח א').

הון פיזי:

א. **עצמאים:** מספר העצמאים הערבים בנפה זו הוא 89, כולם בענף המסחר (טבלאות 28 ו-29 בנספח א').

ב. **יתרון כלכלי יחסי (בין ענפים ובין נפות):** מספר המועסקים בנפה זו, יהודים וערבים, הוא 38,456. השיעור הגבוה ביותר הוא בענף התעשייה (כרייה וחרושת, 19.5%); אחריו ענף החינוך (15.6%); וענף שירותי הבריאות, רווחה וסעד (10%). טבלה 30 מציגה דירוג נמוך לשיעור העובדים בענף המסחר מתוך כלל השייכים לכוח העבודה בנפה זו, בהשוואה לנפות אחרות (טבלאות 30 ו-31 בנספח א').

ג. **תת ענפים מובחרים:** טבלה מספר 7 מציגה את שכיחות כלל העובדים בנפה, לפי ענפים.

טבלה 7

התפלגות העובדים בנפת צפת, לפי תת הענפים המובחרים

דירוג	תת ענף	סך הכל מועסקים	אחוז מסך כל המועסקים הנבחרים	אחוז מסך כל המועסקים בנפה
1	מסחר קמעוני (למעט מכירה אחזקה ותיקון של כלי רכב)	2,365	22.7	6.1
2	פעילויות עסקיות אחרות	1,365	13.1	3.5
3	תעשיית מוצרי מתכת (למעט מכונות וציוד)	1,256	12.0	3.3
4	תעשיית מוצרי מזון	1,147	11.0	3.0
5	פעילויות שמירה, אבטחה וניקיון	1,061	10.2	2.8
6	כלי רכב מנועיים, אופנועים ואופניים – מכירה, אחזקה ותיקון	831	8.0	2.2
7	תעשיית מוצרי פלסטיק וגומי	674	6.5	1.7
8	תעשיית טקסטיל	663	6.4	1.7

9	תעשיית ציוד תקשורת אלקטרוני	535	5.1	1.4
10	תעשיית מכונות למשרד, לחשבונאות ומחשבים	534	5.1	1.4

מקור: עיבוד נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים: למ"ס, 2005).

נפת כנרת

דמוגרפיה: בנפה 55 יישובים (5% מסך כל היישובים בארץ), מהם ארבעה יישובים ערביים (טבלאות 19, 20, 21 בנספח א'). בנפה 97.3 אלף תושבים (1.4% מסך כל התושבים בארץ), מהם 29.3 אלף תושבים ערבים (טבלאות 19, 20 ו-21 בנספח א').

רמה חברתית-כלכלית וחוב לנפש: הרמה החברתית-כלכלית המשוקללת בנפה זו היא 3.4 וממוצע החוב המצטבר לנפש לרשויות המקומיות בנפה, בסוף השנה, הוא 319 ש"ח (טבלה 6 למעלה).

הון אנושי:

א. **השכלה:** שיעור גבוה מהאוכלוסייה הערבית בגיל 15 ומעלה בנפה זו סיים תיכון עיוני (44.9%); אחריו בא שיעור מסיימי בית ספר יסודי וחטיבת ביניים (28.6%); ומוסד אקדמי (13.7%). טבלה 22 בנספח א' מציגה יתרון לנפה זו על שאר הנפות בדירוג הגבוה של מסיימי בית ספר על-תיכוני להנדסאים וטכנאים (טבלאות 22 ו-23 בנספח א').

ב. **משלח יד:** מספר התושבים הערבים בגיל 15 ומעלה המתגוררים בנפה זו ושייכים לכוח העבודה הוא 8,344. שיעור גבוה מהם הוא של עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים (28.9%); סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים (23.8%); ובעלי מקצועות חופשיים וטכניים (14.4%). טבלה 24 מציגה יתרון לנפה זו מול שאר הנפות בדירוג גבוה של בעלי מקצועות חופשיים וטכניים (טבלאות 24 ו-25 בנספח א').

ג. **ענף כלכלי:** השיעור הגבוה ביותר של העובדים מועסק בענף החינוך (16.3%); אחרי ו ענף התעשייה (כרייה וחרושת, 16%); וענף השירותים העסקיים (13%). טבלה 26 מציגה דירוג נמוך לנפה זו מול שאר הנפות בשיעור העובדים בענף המסחר (טבלאות 26 ו-27 בנספח א').

הון פיזי:

א. **עצמאים:** מספר העצמאים הערבים בנפה זו הוא 979. שיעורם גבוה ביותר בענף השירותים הקהילתיים, החברתיים, האישיים ואחרים (25.9%); בענף הבנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים (22.9%); ובענף השירותים הציבוריים (14.9%). רק 11.2% מהם בענף התעשייה. לפי טבלה 28 שיעור העצמאים הערבים בענף המסחר, מתוך כלל העצמאים בנפה, הוא נמוך בנפה זו בהשוואה לשאר הנפות (טבלאות 28 ו-29 בנספח א').

ב. **יתרון כלכלי יחסי**: מספר המועסקים בנפה זו, יהודים וערבים, הוא 40,358. השיעור הגבוה ביותר הוא בענף החינוך (16%); אחריו ענף התעשייה (כרייה וחרושת, 14.2%); וענף המסחר (13.3%). (טבלאות 30 ו-31 בנספח א').

ג. **תת ענפים מובחרים**: טבלה מספר 8 מציגה את שכיחות כלל העובדים בנפה, לפי ענפים.

טבלה 8

התפלגות העובדים בנפת כנרת, לפי תת הענפים המובחרים

דירוג	תת ענף	סך הכל מועסקים	אחוז מסך כל המועסקים בענפים הנבחרים	אחוז מסך כל המועסקים בנפה
1	מסחר קמעוני (למעט מכירה, אחזקה ותיקון של כלי רכב)	3,552	30.7	8.8
2	פעילויות עסקיות אחרות	1,546	13.4	3.8
3	מסחר סיטוני (למעט כלי רכב ואופנועים)	1,142	9.9	2.8
4	תעשיית מוצרי מזון	1,043	9.0	2.6
5	תעשיית מוצרי מתכת (למעט מכונות וציוד)	1,036	9.0	2.6
6	פעילויות שמירה, אבטחה וניקיון	961	8.3	2.4
7	תעשיית מוצרי פלסטיק וגומי	737	6.4	1.8
8	תעשיית ציוד תקשורת אלקטרוני	640	5.5	1.6
9	כלי רכב מנועיים, אופנועים ואופניים - מכירה, אחזקה ותיקון	458	4.0	1.1
10	תעשיית עץ ומוצרי (פרט לרהיטים)	443	3.8	1.1
	סך הכל	11,559	100	29

מקור: עיבוד נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים: למ"ס, 2005).

נפת יזרעאל

דמוגרפיה: בנפה 132 יישובים (11% מסך כל היישובים בארץ), מהם 28 יישובים ערביים (טבלאות 19, 20 ו-21 בנספח א'). בנפה 424.7 אלף תושבים (6.1% מסך כל התושבים בארץ), מהם 225.7 אלף תושבים ערבים (טבלאות 19, 20 ו-21 בנספח א').

רמה חברתית-כלכלית וחוב לנפש: הרמה החברתית-כלכלית המשוקללת בנפה זו היא 3 וממוצע החוב המצטבר לנפש לרשויות המקומיות בנפה, בסוף השנה, הוא 1,436 ש"ח (טבלה 6 למעלה).

הון אנושי:

א. **השכלה:** שיעור גבוה מהאוכלוסייה הערבית בגיל 15 ומעלה בנפה זו סיים תיכון עיוני (41%); אחריו בא שיעור מסיימי בית ספר יסודי וחיבת ביניים (30.7%); ומוסד אקדמי (11.2%). (טבלאות 22 ו-23 בנספח א').

ב. **משלח יד:** מספר התושבים הערבים בגיל 15 ומעלה המתגוררים בנפה זו ושייכים לכוח העבודה הוא 48,377. שיעור גבוה מהם הוא של עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים (41.2%); עובדים לא מקצועיים (20.9%); סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים (18.1%); ובעלי מקצועות אקדמיים (10.9%). טבלה 24 מציגה יתרון לנפה זו מול שאר הנפות בשיעור בעלי משלח יד אקדמי מתוך כלל השייכים לכוח העבודה (טבלאות 24 ו-25 בנספח א').

ג. **ענף כלכלי:** השיעור הגבוה ביותר של העובדים מועסק בענף הבינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית, 24.2%); אחריו ענף המסחר (17.8%); וענף תעשייה (כרייה וחרושת, 11.4%). (טבלאות 26 ו-27 בנספח א').

הון פיזי:

א. **עצמאים:** מספר העצמאים הערבים בנפה זו הוא 7,985, שיעור גבוה מהם בענף המסחר (25.9%); אחריו ענף השירותים הציבוריים (22.9%); ענף הבנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים (14.9%); וענף התעשייה (9.4%). (טבלאות 28 ו-29 בנספח א').

ב. **יתרון כלכלי יחסי:** מספר המועסקים בנפה זו, יהודים וערבים, הוא 40,358. שיעורם הגבוה ביותר הוא בענף התעשייה (כרייה וחרושת, 28.8%); אחריו ענף המסחר (13.4%); וענף החינוך (11.8%). (טבלאות 30 ו-31 בנספח א').

ג. **תת ענפים מובחרים:** טבלה מספר 9 מציגה את שכיחות כלל העובדים בנפה, לפי ענפים.

טבלה 9

התפלגות העובדים בנפת יזרעאל, לפי תת הענפים המובחרים

דירוג	תת ענף	סך הכל מועסקים	אחוז מסך כל המועסקים בענפים הנבחרים	אחוז מסך כל המועסקים בנפה
1	מסחר קמעוני (למעט מכירה, אחזקה ותיקון של כלי רכב)	10,670	21.7	8.4
2	תעשיית מוצרי מזון	6,659	13.5	5.3

4.8	12.3	6,035	פעילויות עסקיות אחרות	3
4.0	10.2	5,014	תעשיית רכיבים אלקטרוניים	4
3.4	8.8	4,309	תעשיית מוצרי מתכת (למעט מכונות וציוד)	5
2.9	7.5	3,707	תעשיית מוצרי פלסטיק וגומי	6
2.9	7.4	3,639	תעשיית מכונות וציוד	7
2.7	6.9	3,395	מסחר סיטוני (למעט כלי רכב ואופנועים)	8
2.6	6.6	3,253	פעילויות שמירה, אבטחה וניקיון	9
2.0	5.2	2,557	כלי רכב מנועיים, אופנועים ואופניים - מכירה, אחזקה ותיקון	10
39	100	49,239	סך הכל	

מקור: עיבוד נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים: למ"ס, 2005).

נפת עכו

דמוגרפיה: בנפה 124 יישובים (11% מסך כל היישובים בארץ), מהם 38 יישובים ערביים (טבלאות 19, 20 ו-21 בנספח א'). בנפה 527 אלף תושבים (7.5% מסך כל התושבים בארץ), מהם 336 אלף תושבים ערבים (טבלאות 19, 20 ו-21 בנספח א').

רמה חברתית-כלכלית וחוב לנפש: הרמה החברתית-כלכלית המשוקללת בנפה זו היא 2.6 וממוצע החוב המצטבר לנפש לרשויות המקומיות בנפה, בסוף השנה, הוא 2,675 ש"ח (טבלה 6 למעלה).

הון אנושי:

א. **השכלה:** שיעור גבוה מהאוכלוסייה הערבית בגיל 15 ומעלה בנפה זו סיים תיכון עיוני (37.7%), אחריו בא שיעור מסיימי בית ספר יסודי וחטיבת ביניים (34%) ומוסד אקדמי (10%). (טבלאות 22 ו-23 בנספח א').

ב. **משלח יד:** מספר התושבים הערבים בגיל 15 ומעלה השייכים לכוח העבודה ומתגוררים בנפה זו הוא 75,740. מהם שיעור גבוה של עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים (43.4%); סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים (17.3%); ועובדים לא מקצועיים (12.1%). (טבלאות 24 ו-25 בנספח א').

ג. **ענף כלכלי:** השיעור הגבוה ביותר של העובדים מועסק בענף התעשייה (כרייה וחרושת, 20.2%); אחריו ענף הבינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית, 18.4%); וענף המסחר (15.5%). (טבלאות 26 ו-27 בנספח א').

הון פיזי:

- א. **עצמאים:** מספר העצמאים הערבים בנפה זו הוא 10,986. השיעור הגבוה ביותר הוא בענף המסחר (30.1%); אחריו ענף הבינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית, 16.2%); וענף שירותים ציבוריים (11.3%). רק 10.4% עובדים בענף התעשייה (טבלאות 28 ו-29 בנספח א').
- ב. **יתרון כלכלי יחסי:** מספר המועסקים בנפה זו, יהודים וערבים, הוא 125,828. השיעור הגבוה ביותר הוא בענף התעשייה (כרייה וחרושת, 28.5%); אחריו ענף החינוך (13.5%); וענף המסחר (12.5%). (טבלאות 30 ו-31 בנספח א').
- ג. **תת ענפים מובחרים:** טבלה 10 מציגה את שכיחות כלל העובדים בנפה, לפי ענפים.

טבלה 10

התפלגות העובדים בנפת עכו, לפי תת הענפים המובחרים

דירוג	תת ענף	סך הכל מועסקים	אחוז מסך כל המועסקים בענפים הנבחרים	אחוז מסך כל המועסקים בנפה
1	מסחר קמעוני (למעט מכירה, אחזקה ותיקון של כלי רכב)	8,838	19.0	7.0
2	תעשיית מוצרי מתכת (למעט מכונות וציוד)	7,254	15.6	5.8
3	פעילויות עסקיות אחרות	5,801	12.5	4.6
4	תעשיית מוצרי מזון	5,552	11.9	4.4
5	תעשיית טקסטיל	4,193	9.0	3.3
6	תעשיית ציוד תעשייתי לבקרה ולפיקוח, ציוד רפואי ומדעי	3,769	8.1	3.0
7	פעילויות שמירה, אבטחה וניקיון	3,298	7.1	2.6
8	מסחר סיטוני (למעט כלי רכב ואופנועים)	3,096	6.7	2.5
9	כלי רכב מנועיים, אופנועים ואופניים - מכירה, אחזקה ותיקון	2,677	5.8	2.1
10	תעשיית כלי הובלה	2,021	4.3	1.6
	סך הכל	46,499	100	37

מקור: עיבוד נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים: למ"ס, 2005).

נפת הגולן

דמוגרפיה: בנפה 37 יישובים (3% מסך כל היישובים בארץ), מהם חמישה יישובים ערביים (טבלאות 19, 20 ו-21 בנספח א'). בנפה 38.9 אלף תושבים (0.6% מסך כל התושבים בארץ), מהם 21.4 אלף תושבים ערבים (טבלאות 19, 20 ו-21 בנספח א').

רמה חברתית-כלכלית וחוב לנפש: הרמה החברתית-כלכלית המשוקללת בנפה זו היא 2.9 וממוצע החוב המצטבר לנפש לרשויות המקומיות בנפה, בסוף השנה, הוא 4,729 ש"ח (טבלה 6 למעלה).

הון אנושי:

א. **השכלה:** שיעור גבוה מהאוכלוסייה הערבית בגיל 15 ומעלה בנפה זו סיים תיכון עיוני (41.2%); אחריו בא שיעור מסיימי בית ספר יסודי וחטיבת ביניים (37.4%); ומוסד אקדמי (9.9%). טבלה 22 בנספח א' מציגה יתרון לנפה זו על שאר הנפות בשיעור הגבוה של מסיימי בית ספר על-תיכוני להנדסאים וטכנאים מתוך כלל האוכלוסייה בנפה. (טבלאות 22 ו-23 בנספח א').

ב. **משלח יד:** מספר התושבים הערבים בגיל 15 ומעלה המתגוררים בנפה זו ושייכים לכוח העבודה הוא 3,599. שיעור גבוה מהם הוא של עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים (41.9%); עובדים לא מקצועיים (19%); ועובדים מקצועיים בחקלאות (14.9%). טבלה 24 מציגה יתרון לנפה בשיעור העובדים המקצועיים בחקלאות מתוך כלל השייכים לכוח העבודה. (טבלאות 24 ו-25 בנספח א').

ג. **ענף כלכלי:** השיעור הגבוה ביותר של העובדים מועסק בענף החקלאות (31.9%), אחריו ענף הבינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית, 29%); וענף התעשייה (כרייה וחרושת, 10.9%). טבלה 26 מציגה דירוג נמוך לנפה הזו מול שאר הנפות בשיעור העובדים בענף המסחר מתוך כלל השייכים לכוח העבודה בנפה (טבלאות 26 ו-27 בנספח א').

הון פיזי:

א. **עצמאים:** מספר העצמאים הערבים בנפה זו הוא 709. שיעור גבוה מהם בענף השירותים הציבוריים (33.1%); בענף החקלאות (20.5%); ובענף המסחר (15.5%). רק 12.7% מהם בענף התעשייה. מתוך כלל העצמאים הערבים בנפה, שיעורם בענף המסחר הוא הנמוך ביותר בהשוואה לשאר הנפות, וגבוה בענף השירותים הציבוריים (טבלאות 28 ו-29 בנספח א').

ב. **יתרון כלכלי יחסי:** מספר המועסקים בנפה זו, יהודים וערבים, הוא 9,261. השיעור הגבוה ביותר הוא בענף התעשייה (כרייה וחרושת, 19.4%); אחריו ענף החקלאות (15.4%); וענף החינוך (10.2%). שיעור העובדים בענף המסחר, מתוך כלל השייכים לכוח העבודה בנפה זו, הוא נמוך בהשוואה לנפות אחרות (טבלאות 30 ו-31 בנספח א').

ג. **תת ענפים מובחרים:** טבלה 11 מציגה את שכיחות כלל העובדים בנפה, לפי ענפים.

טבלה 11

התפלגות העובדים בנפת הגולן לפי תת הענפים המובחרים

דירוג	תת ענף	סך הכל מועסקים	אחוז מסך כל המועסקים בענפים הנבחרים	אחוז מסך כל המועסקים בנפה
1	פעילויות עסקיות אחרות	497	18.8	5.4
2	מסחר קמעוני (למעט מכירה, אחזקה ותיקון של כלי רכב)	477	18.0	5.2
3	תעשיית כימיקלים ומוצרים כימיים	308	11.6	3.3
4	תעשיית כלי הובלה	281	10.6	3.0
5	כלי רכב מנועיים, אופנועים ואופניים - מכירה, אחזקה ותיקון	197	7.4	2.1
6	מסחר סיטוני (למעט כלי רכב ואופנועים)	192	7.3	2.1
7	תעשיית ציוד תעשייתי לבקרה ולפיקוח, ציוד רפואי ומדעי	187	7.1	2.0
8	תעשיית מוצרים מינרליים אל-מתכתיים	180	6.8	1.9
9	שירותי מחשוב	180	6.8	1.9
10	פעילויות שמירה, אבטחה וניקיון	148	5.6	1.6
	סך הכל	2,647	100	29

מקור: עיבוד נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים: למ"ס, 2005).

נפת חיפה

דמוגרפיה: בנפה 25 יישובים (2% מסך כל היישובים בארץ), מהם ארבעה יישובים ערביים (טבלאות 19, 20 ו-21 בנספח א'). בנפה 528.5 אלף תושבים (7.6% מסך כל התושבים בארץ), מהם 53.6 אלף תושבים ערבים (טבלאות 19, 20 ו-21 בנספח א').

רמה חברתית-כלכלית וחוב לנפש: הרמה החברתית-כלכלית המשוקללת בנפה זו היא 4 וממוצע החוב המצטבר לנפש לרשויות המקומיות בנפה, בסוף השנה, הוא 1,262 ש"ח (טבלה 6 למעלה).

הון אנושי:

- א. **השכלה:** שיעור גבוה מהאוכלוסייה הערבית בגיל 15 ומעלה בנפה זו סיים תיכון עיוני (37.6%); אחריו בא שיעור מסיימי בית ספר יסודי וחטיבת ביניים (24.3%); ומוסד אקדמי (15.3%). (טבלאות 22 ו-23 בנספח א').
- ב. **משלח יד:** מספר התושבים הערבים בגיל 15 ומעלה המתגוררים בנפה זו ושייכים לכוח העבודה הוא 16,333. שיעור גבוה מהם הוא של עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים (34.5%); סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים (18.9%); ועובדים לא מקצועיים (12.3%). (טבלאות 24 ו-25 בנספח א').
- ג. **ענף כלכלי:** השיעור הגבוה ביותר של העובדים מועסק בענף המסחר (21%); אחריו ענף התעשייה (כרייה וחרושת, 18.8%); וענף החינוך (13.2%). (טבלאות 26 ו-27 בנספח א').

הון פיזי:

- א. **עצמאים:** מספר העצמאים הערבים בנפה זו הוא 1,385. שיעור גבוה מהם בענף ה שירותים הציבוריים (29.4%); בענף המסחר (20.7%); ובענף הבינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית, 14.1%). רק 11.4% מהם בענף התעשייה (טבלאות 28 ו-29 בנספח א').
- ב. **יתרון כלכלי יחסי:** מספר המועסקים בנפה זו, יהודים וערבים, הוא 335,154. השיעור הגבוה ביותר הוא בענף ה תעשייה (כרייה וחרושת, 15.9%); אחריו ענף החינוך (11.3%); וענף המסחר (16.4%). (טבלאות 30 ו-31 בנספח א').
- ג. **תת ענפים מובחרים:** טבלה 12 מציגה את שכיחות כלל העובדים בנפה, לפי ענפים.

טבלה 12

התפלגות העובדים בנפת חיפה לפי תת הענפים המובחרים

דירוג	תת ענף	סך הכל מועסקים	אחוז מסך כל המועסקים בענפים הנבחרים	אחוז מסך כל המועסקים בנפה
1	מסחר קמעוני (למעט מכירה, אחזקה ותיקון של כלי רכב)	20,424	23.3	8.3
2	פעילויות עסקיות אחרות	14,239	16.3	5.8
3	פעילויות שמירה, אבטחה וניקיון	11,399	13.0	4.7
4	תעשיית ציוד תעשייתי לבקרה ולפיקוח, ציוד רפואי ומדעי	7,786	8.9	3.2
5	כלי רכב מנועיים, אופנועים ואופניים - מכירה, אחזקה ותיקון	7,082	8.1	2.9

2.9	8.0	7,019	ואופנועים מסחר סיטוני (למעט כלי רכב)	6
2.5	6.9	6,047	תעשיית מוצרי מתכת (למעט מכונות וציוד)	7
2.1	5.9	5,138	שירותי מחשב	8
2.0	5.7	4,983	תעשיית מוצרי מזון	9
1.4	4.0	3,472	תעשיית כימיקלים ומוצרים כימיים	10
36	100	87,588	סך הכל	

מקור: עיבוד נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים: למ"ס, 2005).

נפת חדרה

דמוגרפיה: בנפה 65 יישובים (6% מסך כל היישובים בארץ), מהם 12 יישובים ערביים (טבלאות 19, 20 ו-21 בנספח א'). בנפה 329.5 אלף תושבים (4.7% מסך כל התושבים בארץ), מהם 146.4 אלף תושבים ערבים (טבלאות 19, 20 ו-21 בנספח א').

רמה חברתית-כלכלית וחוב לנפש: הרמה החברתית-כלכלית המשוקללת בנפה זו היא 2.6 וממוצע החוב המצטבר לנפש לרשויות המקומיות בנפה, בסוף השנה, הוא 2,273 ש"ח (טבלה 6 למעלה).

הון אנושי:

א. **השכלה:** שיעור גבוה מהאוכלוסייה הערבית בגיל 15 ומעלה בנפה זו סיים תיכון עיוני (42%); אחריו בא שיעור מסיימי בית ספר יסודי וחטיבת ביניים (32.1%); ומוסד אקדמי (15.3%). (טבלאות 22 ו-23 בנספח א').

ב. **משלח יד:** מספר התושבים הערבים בגיל 15 ומעלה המתגוררים בנפה זו ושייכים לכוח העבודה הוא 33,739. שיעור גבוה מהם הוא של עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים (39.6%); עובדים לא מקצועיים (17%); וסוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים (15.6%). (טבלאות 24 ו-25 בנספח א').

ג. **ענף כלכלי:** השיעור הגבוה ביותר של העובדים מועסק בענף הבינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית, 23.7%); אחריו ענף המסחר (15.2%); וענף החינוך (13.4%). רק 9.4% עובדים בענף התעשייה (כרייה וחרושת). (טבלאות 26 ו-27 בנספח א').

הון פיזי:

א. **עצמאים:** מספר העצמאים הערבים בנפה זו הוא 5,503. שיעור גבוה מהם בענף מסחר (24%); בענף הבנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסים אחרים (20.8%); ובענף הבינוי (בנייה ועבודות הנדסה

אזרחית, 20%). רק 7.7% מהם עובדים בענף התעשייה (כרייה וחרושת). (טבלאות 28 ו-29 בנספח א').

ב. **יתרון כלכלי יחסי:** מספר המועסקים בנפה זו, יהודים וערבים, הוא 90,428. השיעור הגבוה ביותר הוא בענף התעשייה (כרייה וחרושת, 17.6%); אחריו ענף החינוך (15.9%); וענף המסחר (13.8%). (טבלאות 30 ו-31 בנספח א').

ג. **תת ענפים מובחרים:** טבלה 13 מציגה את שכיחות כלל העובדים בנפה, לפי ענפים.

טבלה 13

התפלגות העובדים בנפת חדרה לפי תת הענפים המובחרים

דירוג	תת ענף	סך הכל מועסקים	אחוז מסך כל המועסקים בענפים הנבחרים	אחוז מסך כל המועסקים בנפה
1	מסחר קמעוני (למעט מכירה, אחזקה ותיקון של כלי רכב)	7,433	26.7	8.2
2	פעילויות עסקיות אחרות	3,764	13.5	4.2
3	תעשיית מוצרי פלסטיק וגומי	3,048	11.0	3.4
4	ואופנועים מסחר סיטוני (למעט כלי רכב)	2,724	9.8	3.0
5	תעשיית מוצרי מזון	2,352	8.5	2.6
6	כלי רכב מנועיים, אופנועים ואופניים - מכירה, אחזקה ותיקון	2,056	7.4	2.3
7	תעשיית מוצרי מתכת (למעט מכונות וציוד)	1,682	6.1	1.9
8	תעשיית כימיקלים ומוצרים כימיים	1,652	5.9	1.8
9	תעשיית נייר ומוצריו	1,558	5.6	1.7
10	פעילויות שמירה, אבטחה וניקיון	1,530	5.5	1.7
	סך הכל	27,797	100	31

מקור: עיבוד נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים: למ"ס, 2005).

נפת השרון

דמוגרפיה: בנפה 84 יישובים (7% מסך כל היישובים בארץ), מהם ארבעה יישובים ערביים (טבלאות 19, 20 ו-21 בנספח א'). בנפה 363.3 אלף תושבים (5.2% מסך כל התושבים בארץ), מהם 76.2 אלף תושבים ערבים (טבלאות 19, 20 ו-21 בנספח א').

רמה חברתית-כלכלית וחוב לנפש: הרמה החברתית-כלכלית המשוקללת בנפה זו היא 6 וממוצע החוב המצטבר לנפש לרשויות המקומיות בנפה, בסוף השנה, הוא 13,376 ש"ח (טבלה 6 למעלה).

הון אנושי:

א. **השכלה:** שיעור גבוה מהאוכלוסייה הערבית בגיל 15 ומעלה בנפה זו סיים תיכון עיוני (44.9%); אחריו בא שיעור מסיימי בית ספר יסודי וחטיבת בנינים (28.7%); ומוסד אקדמי (10.3%). (טבלאות 22 ו-23 בנספח א').

ב. **משלח יד:** מספר התושבים הערבים בגיל 15 ומעלה המתגוררים בנפה זו ושייכים לכוח העבודה הוא 15,876. שיעור גבוה מהם הוא של עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים (50.5%); עובדים לא מקצועיים (13.6%); וסוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים (10.1%). (טבלאות 24 ו-25 בנספח א').

ג. **ענף כלכלי:** השיעור הגבוה ביותר של העובדים מועסק בענף הבינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית, 25.6%); אחריו ענף המסחר (25%); וענף התעשייה (כרייה וחרושת, 14.9%). (טבלאות 26 ו-27 בנספח א').

הון פיזי:

א. **עצמאים:** מספר העצמאים הערבים בנפה זו הוא 3,116. שיעור גבוה מהם בענף המסחר (36.5%); בענף הבינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית, 19%); ובענף השירותים הציבוריים (17.3%). רק 6.7% מהם בענף התעשייה (טבלאות 28 ו-29 בנספח א').

ב. **יתרון כלכלי יחסי:** מספר המועסקים בנפה זו, יהודים וערבים, הוא 127,264. השיעור הגבוה ביותר הוא בענף המסחר (16.7%); אחריו ענף התעשייה (כרייה וחרושת, 15.3%); וענף המסחר (16.7%). (טבלאות 30 ו-31 בנספח א').

ג. **תת ענפים מובחרים:** טבלה 14 מציגה את שכיחות כלל העובדים בנפה, לפי ענפים.

טבלה 14

התפלגות העובדים בנפת השרון לפי תת הענפים המובחרים

דירוג	תת ענף	סך הכל מועסקים	אחוז מסך כל המועסקים בענפים הנבחרים	אחוז מסך כל המועסקים בנפה
1	מסחר קמעוני (למעט מכירה, אחזקה ותיקון של כלי רכב)	11,306	26.4	8.9
2	פעילויות עסקיות אחרות	7,460	17.4	5.9

5.0	14.8	6,327	מסחר סיטוני (למעט כלי רכב ואופנועים)	3
2.9	8.6	3,666	תעשיית מוצרי מזון	4
2.4	7.1	3,019	כלי רכב מנועיים, אופנועים ואופניים - מכירה, אחזקה ותיקון	5
2.3	6.7	2,874	שירותי מחשוב	6
2.2	6.6	2,813	פעילויות שמירה, אבטחה וניקיון	7
1.9	5.6	2,387	תעשיית מוצרי מתכת (למעט מכונות וציוד)	8
1.2	3.7	1,589	הוצאה לאור ודפוס	9
1.1	3.1	1,345	תעשיית כימיקלים ומוצרים כימיים	10
34	100	42,785	סך הכל	

מקור: עיבוד נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים: למ"ס, 2005).

נפת פתח תקווה

דמוגרפיה: בנפה 53 יישובים (5% מסך כל היישובים בארץ), מהם שלושה יישובים ערביים (טבלאות 19, 20 ו-21 בנספח א'). בנפה 563.8 אלף תושבים (8.1% מסך כל התושבים בארץ), מהם 27.7 אלף תושבים ערבים (טבלאות 19, 20 ו-21 בנספח א').

רמה חברתית-כלכלית וחוב לנפש: הרמה החברתית-כלכלית המשוקללת בנפה זו היא 3 וממוצע החוב המצטבר לנפש לרשויות המקומיות בנפה, בסוף השנה, הוא 2,226 ש"ח (טבלה 6 למעלה).

הון אנושי:

א. **השכלה:** שיעור גבוה מהאוכלוסייה הערבית בגיל 15 ומעלה בנפה זו סיים תיכון עיוני (39.5%); אחריו בא שיעור מסיימי בית ספר יסודי וחטיבת ביניים (32.2%); ומוסד אקדמי (11.6%). (טבלאות 22 ו-23 בנספח א').

ב. **משלח יד:** מספר התושבים הערבים בגיל 15 ומעלה המתגוררים בנפה זו ושייכים לכוח העבודה הוא 6,871. שיעור גבוה מהם הוא של עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים (48.9%); מקצועות אקדמיים (13.2%); וסוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים (10.1%). טבלה 24 מציגה יתרון לנפה זו מול שאר הנפות בשיעור גבוה של בעלי משלח יד אקדמי מתוך כלל השייכים לכוח העבודה. (טבלאות 24 ו-25 בנספח א').

ג. **ענף כלכלי:** השיעור הגבוה ביותר של העובדים מועסק בענף התעשייה (כרייה וחרושת, 15.9%); אחריו ענף שירותי הבריאות, רווחה וסעד (15.5%); וענף המסחר (14.7%). (טבלאות 26 ו-27 בנספח א').

הון פיזי:

א. **עצמאים:** מספר העצמאים הערבים בנפה זו הוא 992. שיעור גבוה מהם בענף התעשייה (כרייה וחרושת, 32.9%); בענף שירותי הבריאות, רווחה וסעד (21.7%); ובענף המסחר (17.1%). (טבלאות 28 ו-29 בנספח א').

ב. **יתרון כלכלי יחסי:** מספר המועסקים בנפה זו, יהודים וערבים, הוא 233,294. השיעור הגבוה ביותר הוא בענף המסחר (17.5%); אחריו ענף השירותים העסקיים (17.4%); וענף התעשייה (כרייה וחרושת, 16.2%). (טבלאות 30 ו-31 בנספח א').

ג. **תת ענפים מובחרים:** טבלה 15 מציגה את שכיחות כלל העובדים בנפה, לפי ענפים.

טבלה 15

התפלגות העובדים בנפת פתח תקווה לפי תת הענפים המובחרים

דירוג	תת ענף	סך הכל מועסקים	אחוז מסך כל המועסקים הנבחרים	אחוז מסך כל המועסקים בנפה
1	מסחר קמעוני (למעט מכירה, אחזקה ותיקון של כלי רכב)	19,102	20.3	8.2
2	שירותי מחשוב	18,385	19.6	7.9
3	ואופנועים מסחר סיטוני (למעט כלי רכב)	14,782	15.7	6.3
4	פעילויות עסקיות אחרות	11,170	11.9	4.8
5	כלי רכב מנועיים, אופנועים ואופניים - מכירה, אחזקה ותיקון	6,425	6.8	2.8
6	פעילויות שמירה, אבטחה וניקיון	5,994	6.4	2.6
7	תעשיית ציוד תקשורת אלקטרוני	5,097	5.4	2.2
8	מכונות וציוד תעשיית מוצרי מתכת (למעט)	4,753	5.1	2.0
9	תעשיית מוצרי מזון	4,153	4.4	1.8
10	תעשיית כימיקלים ומוצרים כימיים	4,128	4.4	1.8
	סך הכל	93,989	100	40

מקור: עיבוד נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים: למ"ס, 2005).

נפת באר שבע

דמוגרפיה: בנפה 128 יישובים (11% מסך כל היישובים בארץ), מהם עשרה יישובים ערביים (טבלאות 19, 20 ו-21 בנספח א'). בנפה 555.2 אלף תושבים, מהם 149.6 אלף תושבים ערבים (טבלאות 19, 20 ו-21 בנספח א').

רמה חברתית-כלכלית וחוב לנפש: הרמה החברתית-כלכלית המשוקללת בנפה זו היא 1 וממוצע החוב המצטבר לנפש לרשויות המקומיות בנפה, בסוף השנה, הוא 594 ש"ח (טבלה 6 למעלה).

הון אנושי:

א. **השכלה:** שיעור גבוה מהאוכלוסייה הערבית בגיל 15 ומעלה בנפה זו סיים תיכון עיוני (33.5%); אחריו בא שיעור מסיימי בית ספר יסודי וחיטבת ביניים (24.5%); ואלה שלא למדו (20.8%). לפי טבלה 22 בנספח א' הנפה מקבלת דירוג נמוך בשיעור המסיימים לימודים במוסד אקדמי מתוך כלל האוכלוסייה (טבלאות 22 ו-23 בנספח א').

ב. **משלח יד:** מספר התושבים הערבים בגיל 15 ומעלה המתגוררים בנפה זו ושייכים לכוח העבודה הוא 15,899. שיעור גבוה מהם הוא של עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים (50.2%); עובדים לא מקצועיים (14.7%); וסוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים (1.4%). טבלה 24 מציגה יתרון לנפה זו מול שאר הנפות בדירוג גבוה לשיעור בעלי מקצועות חופשיים וטכניים מתוך כלל השייכים לכוח העבודה בנפה (טבלאות 24 ו-25 בנספח א').

ג. **ענף כלכלי:** השיעור הגבוה ביותר של העובדים מועסק בענף הבינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית, 19.3%); אחריו ענף התעשייה (כרייה וחרושת, 13.2%); וענף החינוך (13%). טבלה 26 מציגה דירוג נמוך לנפה הזו מול שאר הנפות בשיעור העובדים בענף המסחר מתוך כלל השייכים לכוח העבודה בנפה (טבלאות 26 ו-27 בנספח א').

הון פיזי:

א. **עצמאים:** מספר העצמאים הערבים בנפה זו הוא 1,479. שיעור גבוה מהם בענף הבנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסים אחרים (33.1%); בענף ארגונים וגופים חוץ-מדינתיים (26.5%); ובענף המסחר (17.1%). רק 0.7% מהם בענף התעשייה (טבלאות 28 ו-29 בנספח א').

ב. **יתרון כלכלי יחסי:** מספר המועסקים בנפה זו, יהודים וערבים, הוא 177,586. השיעור הגבוה ביותר הוא בענף החינוך (16.2%); אחריו ענף התעשייה (כרייה וחרושת, 15.3%); וענף השירותים העסקיים (11.6%). (טבלאות 30 ו-31 בנספח א').

ג. **תת ענפים מובחרים:** טבלה 16 מציגה את שכיחות כלל העובדים בנפה, לפי ענפים.

טבלה 16

התפלגות העובדים בנפת באר שבע לפי תת הענפים המובחרים

דירוג	תת ענף	סך הכל מועסקים	אחוז מסך כל המועסקים בענפים הנבחרים	אחוז מסך כל המועסקים בנפה
1	מסחר קמעוני (למעט מכירה, אחזקה ותיקון של כלי רכב)	12,780	24.9	7.2
2	פעילויות עסקיות אחרות	8,818	17.2	5.0
3	פעילויות שמירה, אבטחה וניקיון	6,393	12.5	3.6
4	תעשיית כימיקלים ומוצרים כימיים	6,293	12.3	3.5
5	כלי רכב מנועיים, אופנועים ואופניים - מכירה, אחזקה ותיקון	3,458	6.7	1.9
6	תעשיית רכיבים אלקטרוניים	3,146	6.1	1.8
7	כריית פחם והפקתו	2,674	5.2	1.5
8	ואופנועים מסחר סיטוני (למעט כלי רכב)	2,660	5.2	1.5
9	מחקר ופיתוח	2,575	5.0	1.5
10	תעשיית מוצרי מזון	2,454	4.8	1.4
	סך הכל	51,250	100	29

מקור: עיבוד נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים: למ"ס, 2005).

המלצות

בחירת הנפה שבה יוקם אזור התעשייה

- ל. לנוכח התוצאות שהתקבלו בפרק הקודם אנו ממליצים להקים אזור תעשייה משותף בנפת יזרעא לשיקולים שהנחו אותנו בבחירת האזור הם:
  - א. להגיע אל כמה שיותר תושבים ערבים: בנפה זו יש 225.7 אלף תושבים, וריכוז האוכלוסייה הערבית בה הוא מהגבוהים בישראל.
  - ב. רמה חברתית-כלכלית ממוצעת: הרמה החברתית-הכלכלית הממוצעת בנפה זו היא 3, רמה ממוצעת יחסית לנפות אחרות (טבלה 6).
  - ג. רמת חוב מצטבר לנפש של המועצות המקומיות: רמת החוב המצטבר של הרשויות המקומיות בנפה זו היא 1,436 ש"ח לנפש, נמוך יחסית לשאר הנפות (טבלה 6).

- ד. **מרחק מאזורי תעשייה מתחרים:** אזורי התעשייה המשותפים המתוכננים במגזר הערבי (כפי שנסקרו בפרק הראשון) רחוקים מנפת יזרעאל.
- ה. **ביקוש עתידי צפוי:** על בסיס המשך מגמות ההתפתחות בתעשייה, לפי משרד התעשייה והמסחר, נפה זו נמצאת במדרג השני מבחינת ביקוש עתידי לאזורי תעשייה (טבלה 17 להלן).

מפה 2
נפת יזרעאל

באשר לביקוש עתידי, לפי פורטר יש לחזות התפתחויות אזוריות ולהתייחס אליהן בשלב התכנון והבנייה. לפי תחזית של משרד התעשייה והמסחר, צפוי מחסור בקרקע לתעשייה בשנת 2020. המחסור יהיה כבד במיוחד בנפת יזרעאל, 6,383 דונם, ובנפת עכו, 9,383 דונם. טבלה מספר 17 מציגה אומדנים למחסור בקרקע לתעשייה לפי חלוקה גיאוגרפית, בתחזית לשנת 2020.

טבלה 17

אומדן המחסור בקרקע לתעשייה בשנת 2020, לפי חלוקה גיאוגרפית (דונמים)

מחוז / נפה	על בסיס המשך מגמות בהתפתחות בתעשייה
מחוז ירושלים	0
מחוז צפון	17,524

0	נפת צפת
1,452	נפת כנרת
6,383	נפת יזרעאל
9,677	נפת עכו
13	נפת גולן
131	מחוז חיפה
12,031	מחוז מרכז
6,914	מחוז תל-אביב
1,565	מחוז דרום
0	נפת באר-שבע
1,565	נפת אשקלון
38,165	סה"כ ישראל
19,076	מזה במרכז
19,090	מזה בפריפריה

מקור: משרד התעשייה, "תחזית עתודות הקרקע הדרושות לתעשייה בישראל עד שנת 2020", www.tamas.gov.il/NR/exeres/D9E538B4-8783-44E7-B8B4-2E7E91A8DD6A.htm (5 ביוני 2005).

שיעור השטחים הפתוחים בכל נפה ניתן לחישוב בדרך זו: בכל יישוב יש לחשב את אחוז השטח המוגדר כשטח פתוח מסך כל השטח ביישוב; ובהמשך לחשב את ממוצע האחוזים שהתקבלו בכל היישובים בנפה. בנפת יזרעאל, ממוצע השטחים הפתוחים ביישובים הוא 22.7%.

טבלה 18 מציגה את מדדי האחוזים של השטחים הפתוחים בנפות יזרעאל ועכו. אפשר להסיק שיש מספיק שטח פתוח אם נדע עוד שממוצע אחוז השטח המוקצה לתעשייה בנפת יזרעאל, ביישובים יהודיים וערביים, הוא רק 4%⁵⁵.

טבלה 18

אחוז השטח המוגדר כשטח פתוח מסך שטח השיפוט בכל יישוב

מקסימום	מינימום	סטיית תקן	ממוצע	אוכלוסייה	נפה
46.20	2.80	11.60	22.70	סך הכל	יזרעאל
28.70	16.20	5.08	19.90	יהודים	
46.20	2.80	13.20	23.70	ערבים	

33.30	0.90	11.18	18.92	סך הכל	עכו
32.10	13.70	9.25	23.43	יהודים	
33.30	0.90	11.59	18.02	ערבים	

מקור: עיבוד נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ומשרד הפנים, קובץ הרשויות המקומיות בישראל (2004),
http://www.cbs.gov.il/publications/local_authorities2004/excel/p_libud.xls 5 ביוני 2007.

שיווק וסיוע לעסקים במגזר הערבי

כבר בשלב השיווק יש להתייחס ל פינוי העסקים ו התעשיות ממרכזי יישובים ערביים ולהציע סיוע לעסקים קטנים במגזר הערבי. על מנת לעודד מעבר של עסקים בבעלות ערבית לאזורי תעשייה משותפים מומלץ לספק להם סיוע על ידי מנהלת אזור התעשייה או משרד התעשייה בתחום:

- הקצאת מגרש כפול בשטחו ליזמים שיבחרו לעבור לאזור התעשייה.
- הלוואות למעבר עסקים לאזור התעשייה המשותף.
- הדרכה וייעוץ לעסקים ערביים המבקשים להיכנס לאזור התעשייה.
- עידוד בניית מבני תעשייה, על ידי גורמים חוץ-ממשלתיים ורשויות מקומיות.
- הקמת מרכז תעסוקה והכשרת כ וח אדם, בשיתוף עם משרד התעשייה והמסחר ומוסדות חינוך באזור.
- הקמת חממה עסקית לעידוד היזמות.
- עידוד הכשרה פנים-מפעלית בגיוס מועסקים מהמגזר הערבי.

גורמי הצלחה לאזורי תעשייה משותפים

בתהליך של איתור הרשויות המתאימות להקמת אזור תעשייה יש לבחון את המשתתפים הבאים:

סיכויי הצלחה: לשיפור סיכויי ההצלחה, רצוי להתרחק ממקומות שהאווירה בהם עוינת, ולהשקיע מאמץ בהתאמה לסוג העסקים הנמצאים בסביבת האזור. לדוגמה, אחת ההמלצות של פורטר היא כי אזור התעשייה יכול תשתית המתאימה לפירמות בגדלים שונים.⁵⁶

גודל אזור התעשייה: בתכנון הגודל של אזור התעשייה יש להתחשב בשלושה גורמים: השטח הפנוי; מיקום האזור; והאופי של אזור התעשייה.

חובות: רצוי להתרחק מרשויות מקומיות השרויות גירעון כספי כבד. הסיכוי כי רשויות בגירעון יקיימו הסכמים הוא קלוש, והן אף עלולות להעדיף צריכה על השקעה, ובכך להוות מכשול בפני פיתוחו של אזור תעשייה.

השפעת הלאום: אמנם הבדלים אתניים עשויים להשפיע על שיתוף הפעולה, אופיו ומשכו, ועם זאת הניסיון המוצלח של המרכז היהודי ערבי מלמד כי שיתוף הפעולה הוא אפשרי, ועבודת ההכנה בשטח החלה בשניים מתוך שלושה אזורים.

המאמץ הנדרש בהקמת אזורי תעשייה משותפים ליהודים וערבים עשוי להשתלם בטווח הארוך, ואף לעודד יישובים נוספים ליצור שיתוף פעולה במסגרת של אזורי תעשייה. פירות השיתוף הם צמיחה כלכלית, שכנות טובה ודו-קיום בשלום. נוכל להבין מההמלצות של פורטר שכדאי לבצע אינטגרציה בין הכלכלה הערבית לכלכלה הלאומית.⁵⁷

לקחים מהניסיון של המרכז היהודי-ערבי לפיתוח כלכלי ועמותת סיכוי

חסמים פתירים: יש להתרחק מאזורים שהחסמים בהם נראים לא פתירים.⁵⁸ לפי פורטר, יש להתמקד בהסרת חסמים ובהקלת המגבלות לפיתוח האשכול או האזור, ודרושה היכרות מקרוב עם האשכול או האזור כדי שהתוכניות לא יהיו מנותקות מהמציאות.⁵⁹

ראש המועצה: רצוי להעדיף יישובים שראשיהם בעלי אופי המעודד שיתוף פעולה, ולהתרחק מיישובים שראשי המועצה בהם בעלי עבר של הפרת הסכמים וסרבנות. הניסיון מלמד כי נכונותם של ראשי הרשויות להקמת אזורי תעסוקה משותפים תרמה להצלחתם.⁶⁰

אמון הדדי: אמון הדדי בין השותפים הוא מרכיב חיוני, הנבנה בתהליך מתמשך של יצירת קשרים אישיים ונשען על הגינות בהקצאת המשאבים, בתהליכי קבלת ההחלטות ובתועלות המופקות מן השיתוף. קיומם של קשרים בין ראשי הרשויות תרם לשיתוף הפעולה.⁶¹

מיקום אסטרטגי: תחבורה ציבורית מפותחת תקל על האוכלוסייה להגיע לאזור.⁶²

הסכמה ציבורית: אווירה ציבורית אוהדת היא חיונית ל גיוס התמיכה של הנבחרים ושל התושבים מבחינה זו, לדוגמה, " חיסכון הכרוך בעלות גבוהה יותר לתושב , למשל בגלל מרחק גדול ממרכז השירות, עלול להחטיא את מטרתו ולהביא לפירוק השותפות".⁶³ נכונות מצד הקהילה עשויה לשמש "זרז לפיתוח האזור".⁶⁴

תמריצים ממשלתיים: נכונותו ותמריצים ממשלתיים עשויים לסייע לא רק במימון עצמו אלא גם בהשפעה על רשויות מקומיות. "תמריצים ממשלתיים, כמו התניית מימון ממשלתי לפיתוח תשתיות אזור תעשייה בחתימה על הסכמי שיתוף פעולה, וסיוע במימון הפעלת המנהלת המשותפת, ממריצים

ולעתים כופים בפועל על רשויות מקומיות לשתף פעולה באזורי עדיפות לאומית, שם ישנה לגיטימציה למתן התמריצים. יש כמובן סיכון שכאשר ייפסק הסיוע יתפורר שיתוף הפעולה, בהעדר מוטיבציה אמיתית להמשיך ולקיים אותו".⁶⁵

תדמית בעייתית: באזור שלא מספק ביטחון והגנה לעסקים, תדמית בעייתית תהווה מכשול לפיתוח.⁶⁶

תחרות: רצוי להתרחק מאזורים הנמצאים בקרבת אזורי תעשייה אחרים.⁶⁷

עלייה ברמת החיים: רצוי להקים אזורי תעשייה באזורים הנמצאים במגמת עלייה ברמת החיים ובהשכלה בקרב מרבית האוכלוסייה.⁶⁸

המלצות לשיתוף פעולה

להלן נציג עוד המלצות לשיתוף הפעולה:

זמן: בניית מערכות משותפות, ובעיקר מערכות מורכבות הכוללות שיתוף במשאבים ובקבלת החלטות, דורשת זמן, הן בהכנת התשתיות והן בהבשלת היחסים עד ליצירת אווירה אוהדת.

ערכת הצרכים והיכולות: הכללת רשות מקומית שאינה מסוגלת לשאת בהתחייבויות הכספיות הנדרשות עלולה לסכן את עצם קיומה של המסגרת המשותפת.

מטרות ומקורות: מתן הגדרה ברורה ומוסכמת מראש של המטרות והתוצאות המצופות, ושל הכלים הארגוניים, דפוסי המיסוד ומקורות המימון הדרושים להשגתן.

מנגנון: יש לקבוע מנגנון מוסכם לקבלת החלטות ולניהול המסגרת המשותפת.

נוסחאות חלוקה: לחלוקה ברורה של המשאבים, התפוקות וההכנסות. "עדיפות נוסחאות חלוקה פשוטות ושקופות, אם כי ספק אם ניתן להשתמש באותה נוסחה בכל הסדר מקומי לחלוקת הכנסות".⁶⁹

פתרון קונפליקטים: רצוי לקבוע מראש כללים מוסכמים פתרון קונפליקטים. ככל שהמסגרת המשותפת מורכבת יותר והסיכונים שבשיתוף גדולים יותר, גדלה חשיבותו של תהליך הקמה מוסדר ומובנה, המבוסס על הסכמים ברורים ושקופים לגבי הזכויות והחובות של כל אחד מהשותפים, ובכלל

זה הסדרי המימון, כאמצעי להבטיח את תפקודה התקין של המסגרת המשותפת ולהגדיל את סיכויי הצלחתה.

יזם מוביל: נוכחותו של יזם מוביל היא הכרחית ל שיתוף הפעולה. " התנאי שהוא כנראה החשוב ביותר, ולמעשה תנאי הכרחי שבלעדיו לא יתקיים שום שיתוף פעולה, הוא נוכחותו של יזם מוביל, אדם או קבוצה, המוכן ומסוגל להשקיע מאמצים בבניית המסגרת המשותפת, ובגיוס משאבים ותמיכה ציבורית הדרושים לקיומה ולהתפתחותה".⁷⁰

חוק ומשפט: דרוש מסד חוקי מוצק וניתן לאכיפה לחלוקת הכנסות. הניסיון ביישום ההסכמים לחלוקת הכנסות ולניהול משותף של אזורי תעסוקה מלמד כי ההסתברות שהסכמים ייחתמו וימומשו תלויה בקיום מסד חוקי מוצק וניתן לאכיפה לחלוקת הכנסות. מצב בו הסכמים מופרים ו צדדים נאלצים לקבל הסכמים נוחים פחות מבחינתם, עקב לחץ פוליטי או אי-אמון ביכולתם של בתי המשפט לאכוף עמידה בהסכמים תוך זמן סביר, עלול לפגוע בנכונות לחתום על הסכמים נוספים מסוג זה בעתיד.

התרחקות מפוליטיקה: יש לנסח את ההסכמים לניהול המשותף של אזורי תעסוקה ולחלוקת הכנסות באופן המצמצם ככל האפשר את החשיפה ל" פוליטיזציה במינויים, בהקצאת משאבים, במכרזים וכדומה",⁷¹ בעיקר בתקופות של בחירות לרשויות או בזמני משבר ביחסים בין השותפים.

ניהול משא ומתן: לצורך ניהול המשא ומתן בין הרשויות המקומיות וקידום הסכם השותפות באזורי התעשייה מוצע למנות או לשכור שירותים של אנשי מקצוע, אשר יסייעו בתהליך.

סיוע במימון המנהלת: אזור תעשייה אשר יצרף יישובי מיעוטים למנהלת י תומרץ. הסיוע יהווה תמורה להשתתפות העצמית של הרשויות הנמצאות במדרג החברתי -כלכלי הנמוך ביותר מבין השותפים, כדי להקל על שותפות בין רשויות חלשות וחזקות. באזורי תעשייה מפותחים, המימון לא יעלה על סכום הארנונה שמקבלת הרשות המקומית הערבית השותפה. למדרג זה יתרון במשיכת רשויות לתת אחוזים גבוהים יותר בשותפות לרשויות הערביות.

שילוב רשויות ערביות: מומלץ שמשרד הפנים, מוסדות התכנון ומשרד התעשייה והמסחר (כולל ממ"י) יגבשו מדיניות המעודדת שילוב של רשויות מקומיות ערביות באזורי תעשייה הנמצאים בשלבי תכנון או הרחבה, או מבקשים לבצע שינוי ייעוד המשביח את הקרקע באזורי תעשייה קיימים.

תמריצים למשיכת עסקים: עלויות המעבר של עסקים לאזורי תעשייה עלולות להיות משמעותיות, במיוחד לעסקים קטנים. הוצאות השכירות משמעותיות במגזר הערבי, שחלק ניכר מבתי העסק בו

מוקמים בבתי מגורים. תשתיות התחבורה חיוניות לעסקים גדולים לביצוע הובלה מהמרכז לפריפריה.

שיקולים מצד הקהילה: על הקהילה לקשר "בין מטרות כלכליות ותעסוקתיות לבין סוג העסקים והפירמות שבכוונתה לעודד",⁷² וכן עליה להיות "יזמית בשימוש במשאביה אם היא רוצה למשוך ולהחזיק עסקים כחלק עיקרי מהאסטרטגיה שלה בפיתוח כלכלי".⁷³

יתרון תחרותי: כדי ליצור יתרון תחרותי שימשוך עסקים לאזור התעשייה, ניתן להציע ארנונה נמוכה, הטבות ממשלתיות, ותמיכה ושירותים מיוחדים לעסקים שייכנסו לאזור. יש להכיר את צרכי העסקים כדי להציע תמריצים מתאימים.

נספח א'

טבלה 19

יישובים ואוכלוסייה בישראל לפי מחוז, נפה ולאום, 2005

אוכלוסייה (אלפים)			יישובים			מחוז ונפה
ערביים	יהודים ואחרים	כל האוכלוסייה	יישובים ערביים	יישובים יהודיים	כל היישובים	
1377.1	5613.6	6990.7	116	1055	1171	סך הכל
253.5	597.8	851.4	4	64	68	מחוז ירושלים
622.4	563.0	1185.4	78	334	412	מחוז הצפון
10.0	87.5	97.5	3	61	64	מזה
29.3	68.0	97.3	4	51	55	נפת צפת
225.7	199.1	424.7	28	104	132	נפת כנרת
336.0	191.0	527.0	38	86	124	נפת יזרעאל
21.4	17.5	38.9	5	32	37	נפת עכו
199.9	658.1	858.0	16	74	90	נפת גולן
53.6	474.9	528.5	4	21	25	מחוז חיפה
146.4	183.2	329.5	12	53	65	מזה
133.9	1515.9	1649.8	7	227	234	נפת חיפה
76.2	287.1	363.3	4	80	84	נפת חדרה
27.7	536.1	563.8	3	50	53	מחוז המרכז
29.2	231.1	260.3	0	53	53	מזה
0.8	461.6	462.4	0	44	44	נפת השרון
16.7	1173.2	1190.0	0	18	18	נפת פתח תקווה
150.5	851.9	1002.4	11	219	230	נפת רמלה
0.9	446.3	447.2	1	101	102	נפת רחובות
149.6	405.6	555.2	10	118	128	מחוז תל אביב
0.1	247.1	247.3	0	119	119	מזה
						נפת אשקלון
						נפת באר שבע
						אזורי יהודה, שומרון וחבל עזה

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל 2006 (ירושלים: למ"ס, 2006) טבלה 2.8

http://www1.cbs.gov.il/shnaton57/download/st02_08.xls (5 ביוני 2007).

טבלה 20

יישובים ואוכלוסייה בישראל לפי מחוז, נפה ולאום, באחוזים, 2005

אוכלוסייה			יישובים			מחוז ונפה
ערביים	יהודים ואחרים	כל האוכלוסייה	יישובים ערביים	יישובים יהודיים	כל היישובים	
19.7	80.3	100.0	10	90	100	סך הכל
29.8	70.2	100.0	6	94	100	מחוז ירושלים
52.5	47.5	100.0	19	81	100	מחוז הצפון
						מזה:
10.3	89.7	100.0	5	95	100	נפת צפת
30.1	69.9	100.0	7	93	100	נפת כנרת
53.1	46.9	100.0	21	79	100	נפת יזרעאל
63.8	36.2	100.0	31	69	100	נפת עכו
55.0	45.0	100.0	14	86	100	נפת גולן(4)
23.3	76.7	100.0	18	82	100	מחוז חיפה
						מזה:
10.1	89.9	100.0	16	84	100	נפת חיפה
44.4	55.6	100.0	18	82	100	נפת חדרה
8.1	91.9	100.0	3	97	100	מחוז המרכז
						מזה:
21.0	79.0	100.0	5	95	100	נפת השרון
4.9	95.1	100.0	6	94	100	נפת פתח תקווה
11.2	88.8	100.0	0	100	100	נפת רמלה
0.2	99.8	100.0	0	100	100	נפת רחובות
1.4	98.6	100.0	0	100	100	מחוז תל אביב
15.0	85.0	100.0	5	95	100	מחוז הדרום
						מזה:
0.2	99.8	100.0	1	99	100	נפת אשקלון
26.9	73.1	100.0	8	92	100	נפת באר שבע
0.1	99.9	100.0	0	100	100	אזורי יהודה, שומרון וחבל עזה

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל 2006 (ירושלים: למ"ס, 2006) טבלה 2.8,

http://www1.cbs.gov.il/shnaton57/download/st02_08.xls (5 ביוני 2007).

טבלה 21

יישובים ואוכלוסייה בישראל לפי מחוז, נפה ולאום, באחוזים, 2005

אוכלוסייה			יישובים			מחוז ונפה
ערביים	יהודים ואחרים	כל האוכלוסייה	יישובים ערביים	יישובים יהודיים	כל היישובים	
100.0	100.0	100.0	100	100	100	סך הכל
18.4	10.6	12.2	3	6	6	מחוז ירושלים
45.2	10.0	17.0	67	32	35	מחוז הצפון
0.7	1.6	1.4	3	6	5	מזרחה
2.1	1.2	1.4	3	5	5	נפת צפת
16.4	3.5	6.1	24	10	11	נפת כנרת
24.4	3.4	7.5	33	8	11	נפת יזרעאל
1.6	0.3	0.6	4	3	3	נפת עכו
						נפת גולן(4)
14.5	11.7	12.3	14	7	8	מחוז חיפה
3.9	8.5	7.6	3	2	2	מזרחה
10.6	3.3	4.7	10	5	6	נפת חיפה
9.7	27.0	23.6	6	22	20	נפת חדרה
5.5	5.1	5.2	3	8	7	מחוז המרכז
2.0	9.5	8.1	3	5	5	מזרחה
2.1	4.1	3.7	0	5	5	נפת השרון
0.1	8.2	6.6	0	4	4	נפת פתח תקווה
1.2	20.9	17.0	0	2	2	נפת רמלה
10.9	15.2	14.3	9	21	20	נפת רחובות
0.1	8.0	6.4	1	10	9	מחוז תל אביב
10.9	7.2	7.9	9	11	11	מזרחה
0.0	4.4	3.5	0	11	10	נפת אשקלון
						נפת באר שבע
						אזורי יהודה, שומרון וחבל עזה

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל 2006 (ירושלים: למ"ס, 2006) טבלה 2.8,

http://www1.cbs.gov.il/shnaton57/download/st02_08.xls (5 ביוני 2007).

טבלה 22

בני 15 ומעלה מהאוכלוסייה הערבית לפי מחוז, נפה וסוג בית ספר אחרון, באחוזים, 2005

(ללא נפות רמת הגולן ומזרח ירושלים)

אחר	מוסד אקדמי	על-תיכוני אחר	על תיכוני להנדסאים וטכנאים	על-תיכוני למורים וגננות	תיכון עיוני	תיכון מקצועי /חקלאי	יסודי וחטיבת ביניים	לא למדו	סך הכול	סך הכל	נפה ומחוז
										מספרים	
1.0	10.3	1.6	2.8	2.9	39.3	4.1	31.0	6.8	100	633,858	סך הכל
0.4	10.6	1.7	3.0	2.9	39.3	4.2	32.7	5.2	100	385,103	מחוז הצפון
											מזה:
0.0	11.3	2.1	4.7	0.7	34.6	2.6	33.4	10.7	100	6,617	נפת צפת
0.2	13.7	1.6	2.9	2.2	44.9	2.9	28.6	3.2	100	21,312	נפת כנרת
0.5	11.2	1.5	3.7	3.0	41.0	4.1	30.7	4.3	100	133,609	נפת יזרעאל
0.4	10.0	1.8	2.6	3.1	37.7	4.6	34.0	5.8	100	212,098	נפת עכו
0.0	9.9	1.3	3.0	0.7	41.2	0.6	37.4	5.9	100	11,467	נפת גולן
0.7	11.9	2.2	3.1	3.2	40.6	3.3	29.8	5.3	100	123,505	מחוז חיפה
											מזה:
0.4	15.3	3.9	4.6	2.2	37.6	6.3	24.3	5.4	100	37,123	נפת חיפה
0.8	10.5	1.4	2.4	3.6	42.0	1.9	32.1	5.3	100	86,382	נפת חדרה
0.4	10.7	1.5	2.0	2.8	43.3	4.6	29.8	4.9	100	59,417	מחוז המרכז
											מזה:
0.5	10.3	1.6	1.4	2.7	44.9	5.1	28.7	4.9	100	41,447	נפת השרון
0.3	11.6	1.4	3.4	3.2	39.5	3.5	32.2	5.0	100	17,971	נפת פתח תקווה
											מחוז הדרום:
6.0	5.2	0.4	1.6	2.6	33.5	5.4	24.5	20.8	100	65,833	נפת באר שבע

מקור: עיבוד נתוני הלשכה מרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים, 2005),

http://www1.cbs.gov.il/reader/y_labor/yearm_h_new.htm (30 במרץ 2007).

טבלה 23

דירוג לפי שכיחות של בית הספר האחרון בו למדו בני 15 ומעלה מהאוכלוסייה הערבית,

בכל מחוז ונפה, 2005

(ללא נפות רמת הגולן ומזרח ירושלים)

דירוג									נפה ומחוז
9	8	7	6	5	4	3	2	1	
אחר	על-תיכוני אחר	על תיכוני להנדסאים וטכנאים	על-תיכוני למורים וגננות	תיכון מקצועי /חקלאי	לא למדו	מוסד אקדמי	יסודי וחטיבת ביניים	תיכון עיוני	סך הכל
אחר	על-תיכוני אחר	על-תיכוני למורים וגננות	על תיכוני להנדסאים וטכנאים	תיכון מקצועי /חקלאי	לא למדו	מוסד אקדמי	יסודי וחטיבת ביניים	תיכון עיוני	מחוז הצפון
									מזה:
אחר	על-תיכוני למורים וגננות	על-תיכוני אחר	תיכון מקצועי /חקלאי	על תיכוני להנדסאים וטכנאים	לא למדו	מוסד אקדמי	יסודי וחטיבת ביניים	תיכון עיוני	נפת צפת
אחר	על-תיכוני אחר	על-תיכוני למורים וגננות	תיכון מקצועי /חקלאי	על תיכוני להנדסאים וטכנאים	לא למדו	מוסד אקדמי	יסודי וחטיבת ביניים	תיכון עיוני	נפת כנרת
אחר	על-תיכוני אחר	על-תיכוני למורים וגננות	על תיכוני להנדסאים וטכנאים	תיכון מקצועי /חקלאי	לא למדו	מוסד אקדמי	יסודי וחטיבת ביניים	תיכון עיוני	נפת יזרעאל
אחר	על-תיכוני אחר	על-תיכוני למורים וגננות	על תיכוני להנדסאים וטכנאים	תיכון מקצועי /חקלאי	לא למדו	מוסד אקדמי	יסודי וחטיבת ביניים	תיכון עיוני	נפת עכו
אחר	תיכון מקצועי /חקלאי	על-תיכוני למורים וגננות	על-תיכוני אחר	על תיכוני להנדסאים וטכנאים	לא למדו	מוסד אקדמי	יסודי וחטיבת ביניים	תיכון עיוני	נפת גולן
אחר	על-תיכוני אחר	על תיכוני להנדסאים וטכנאים	על-תיכוני למורים וגננות	תיכון מקצועי /חקלאי	לא למדו	מוסד אקדמי	יסודי וחטיבת ביניים	תיכון עיוני	מחוז חיפה
									מזה:
אחר	על-תיכוני למורים וגננות	על-תיכוני אחר	על תיכוני להנדסאים וטכנאים	לא למדו	תיכון מקצועי /חקלאי	מוסד אקדמי	יסודי וחטיבת ביניים	תיכון עיוני	נפת חיפה
אחר	על-תיכוני אחר	תיכון מקצועי /חקלאי	על תיכוני להנדסאים וטכנאים	על-תיכוני למורים וגננות	לא למדו	מוסד אקדמי	יסודי וחטיבת ביניים	תיכון עיוני	נפת חדרה
אחר	על-תיכוני אחר	על תיכוני להנדסאים וטכנאים	על-תיכוני למורים וגננות	תיכון מקצועי /חקלאי	לא למדו	מוסד אקדמי	יסודי וחטיבת ביניים	תיכון עיוני	מחוז המרכז
									מזה:
אחר	על תיכוני להנדסאים וטכנאים	על-תיכוני אחר	על-תיכוני למורים וגננות	לא למדו	תיכון מקצועי /חקלאי	מוסד אקדמי	יסודי וחטיבת ביניים	תיכון עיוני	נפת השרון

נפת פתח תקווה	תיכון עיוני	יסודי וחטיבת ביניים	מוסד אקדמי	לא למדו	תיכון מקצועי /חקלאי	על תיכוני להנדסאים וטכנאים	על-תיכוני למורים וגננות	על-תיכוני אחר	אחר
מחוז הדרום:									
נפת באר שבע	תיכון עיוני	יסודי וחטיבת ביניים	לא למדו	אחר	תיכון מקצועי /חקלאי	מוסד אקדמי	על-תיכוני למורים וגננות	על תיכוני להנדסאים וטכנאים	על-תיכוני אחר

מקור: עיבוד נתוני הלשכה מרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים, 2005),
http://www1.cbs.gov.il/reader/y_labor/yearm_h_new.htm (30 במרץ 2007); ערך 1 הוא הגבוה.

טבלה 24

מועסקים ערבים לפי אזור, נפה ומשלח יד, באחוזים, 2005
(ללא נפות רמת הגולן ומזרח ירושלים)

נפה ומחוז	סך הכל	סך הכל	מקצועות אקדמיים	מקצועות חופשיים וטכניים	מנהלים	עובדי פקידות	סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים	עובדים מקצועיים בחקלאות	עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים	עובדים לא מקצועיים
	מספרים									
סך הכל	227,576	100	8.6	9.2	1.9	6.6	16.1	2.6	42.4	12.5
מחוז הצפון	138,857	100	9.2	9.3	1.6	7.1	17.5	2.2	41.8	11.2
מזה:										
נפת צפת	2,807	100	2.2	6.0	2.5	2.5	9.8	9.3	46.8	20.9
נפת כנרת	8,334	100	9.2	14.4	3.7	4.7	23.8	2.3	28.9	13.0
נפת יזרעאל	48,377	100	10.9	8.9	1.7	9.6	18.1	1.2	41.2	8.4
נפת עכו	75,740	100	8.6	9.0	1.3	6.3	17.3	2.0	43.4	12.1
נפת גולן	3,599	100	4.9	11.5	0.0	1.5	6.3	14.9	41.9	19.0
מחוז חיפה	50,072	100	7.5	9.8	3.0	6.1	16.7	3.4	38.0	15.5
מזה:										
נפת חיפה	16,333	100	7.6	11.3	2.9	11.3	18.9	1.2	34.5	12.3
נפת חדרה	33,739	100	7.5	9.1	3.0	3.6	15.6	4.5	39.6	17.0
מחוז המרכז	22,747	100	9.0	9.1	1.9	6.9	9.6	1.7	50.0	11.8
מזה:										
נפת השרון	15,876	100	7.2	9.1	0.4	7.9	9.4	1.8	50.5	13.6
נפת פתח תקווה	6,871	100	13.2	9.1	5.2	4.5	10.1	1.5	48.9	7.5
מחוז הדרום:										

מקור: עיבוד נתוני הלשכה מרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים, 2005),
http://www1.cbs.gov.il/reader/y_labor/yearm_h_new.htm (30 במרץ 2007).

טבלה 25

דירוג משלחי היד השונים בכל נפה לפי שכיחות המועסקים הערבים, 2005 (ללא נפות רמת הגולן ומזרח ירושלים)

דירוג								נפה ומחוז
8	7	6	5	4	3	2	1	
מנהלים	עובדים מקצועיים בחקלאות	עובדי פקידות	מקצועות אקדמיים	מקצועות חופשיים וטכניים	עובדים לא מקצועיים	סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים	עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים	סך הכל
מנהלים	עובדים מקצועיים בחקלאות	עובדי פקידות	מקצועות אקדמיים	מקצועות חופשיים וטכניים	עובדים לא מקצועיים	סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים	עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים	מחוז הצפון
								מזה:
מקצועות אקדמיים	עובדי פקידות	מנהלים	מקצועות חופשיים וטכניים	עובדים מקצועיים בחקלאות	סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים	עובדים לא מקצועיים	עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים	נפת צפת
עובדים מקצועיים בחקלאות	מנהלים	עובדי פקידות	מקצועות אקדמיים	עובדים לא מקצועיים	מקצועות חופשיים וטכניים	סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים	עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים	נפת כנרת
עובדים מקצועיים בחקלאות	מנהלים	עובדים לא מקצועיים	מקצועות חופשיים וטכניים	עובדי פקידות	מקצועות אקדמיים	סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים	עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים	נפת יזרעאל
מנהלים	עובדים מקצועיים בחקלאות	עובדי פקידות	מקצועות אקדמיים	מקצועות חופשיים וטכניים	עובדים לא מקצועיים	סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים	עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים	נפת עכו
מנהלים	עובדי פקידות	מקצועות אקדמיים	סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים	מקצועות חופשיים וטכניים	עובדים מקצועיים בחקלאות	עובדים לא מקצועיים	עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים	נפת גולן
מנהלים	עובדים מקצועיים בחקלאות	עובדי פקידות	מקצועות אקדמיים	מקצועות חופשיים וטכניים	עובדים לא מקצועיים	סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים	עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים	מחוז חיפה
								מזה:
עובדים מקצועיים בחקלאות	מנהלים	מקצועות אקדמיים	מקצועות חופשיים וטכניים	עובדי פקידות	עובדים לא מקצועיים	סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים	עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים	נפת חיפה

נפת חדרה	עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים	עובדים לא מקצועיים	סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים	מקצועות חופשיים וטכניים	מקצועות אקדמיים	מקצועות אקדמיים	עובדים מקצועיים בחקלאות	עובדי פקידות	מנהלים
מחוז המרכז	עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים	עובדים לא מקצועיים	סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים	מקצועות חופשיים וטכניים	מקצועות אקדמיים	מקצועות אקדמיים	עובדי פקידות	מנהלים	עובדים מקצועיים בחקלאות
מזה:									
נפת השרון	עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים	עובדים לא מקצועיים	סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים	מקצועות חופשיים וטכניים	מקצועות אקדמיים	מקצועות אקדמיים	עובדי פקידות	עובדים מקצועיים בחקלאות	מנהלים
נפת פתח תקווה	עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים	מקצועות אקדמיים	סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים	מקצועות חופשיים וטכניים	מקצועות אקדמיים	מקצועות אקדמיים	עובדי פקידות	מנהלים	עובדים מקצועיים בחקלאות
מחוז הדרום:									
נפת באר שבע	עובדים מקצועיים בתעשייה, בבינוי ובמקצועות אחרים	עובדים לא מקצועיים	סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים	מקצועות חופשיים וטכניים	מקצועות אקדמיים	מקצועות אקדמיים	עובדי פקידות	עובדים מקצועיים בחקלאות	מנהלים

מקור: עיבוד נתוני הלשכה מרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים, 2005),
http://www1.cbs.gov.il/reader/y_labor/yearm_h_new.htm (30 במרץ 2007); ערך 1 הוא הגבוה.

טבלה 26

מועסקים ערבים לפי אזור, נפה וענף כלכלי, באחוזים, 2005 (ללא נפות רמת הגולן ומזרח ירושלים)

נפה ומחוז	סך הכל	סך הכל	סך הכל	חקלאות	תעשייה (כרייה וחרושת)	חשמל ומים	בנייה (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	מסחר	שירותי אירוח ומזון	תחבורה, אחסנה ותקשורת	בנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים	שירותים עסקיים	שירותים ציבוריים	חינוך	שירותי בריאות, רווחה וסעד	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	שירותים למשקי הבית על ידי פרטיים
	מספרים																
סך הכל	227592	100	4.6	15.4	0.2	19.8	16.1	4.6	6.0	1.1	6.7	3.1	12.0	6.9	3.0	0.5	
מחוז הצפון	138869	100.0	4.1	16.8	0.2	19.8	15.5	4.3	5.3	1.5	7.0	3.6	11.4	7.0	3.2	0.2	
מזה:																	
נפת צפת	2807	100.0	26.3	28.9	0.0	8.8	4.5	2.4	3.4	0.0	5.9	2.2	9.1	0.0	6.7	1.8	
נפת כנרת	8341	100.0	3.0	16.0	1.3	6.3	10.7	3.9	6.1	1.3	13.0	4.7	16.3	10.6	6.7	0.0	
נפת יזרעאל	48382	100.0	2.6	11.4	0.2	24.2	17.8	3.9	6.2	2.1	7.8	2.5	11.0	7.3	3.0	0.1	
נפת עכו	75740	100.0	3.1	20.2	0.1	18.4	15.5	4.8	4.8	1.3	5.8	4.4	11.5	7.1	2.7	0.3	
נפת גולן	3599	100.0	31.9	10.9	0.0	29.0	3.8	2.5	2.9	0.0	8.3	0.0	6.7	0.0	4.0	0.0	
מחוז חיפה	50085	100.0	4.4	12.5	0.2	18.8	17.1	5.1	6.4	0.3	6.2	2.3	13.2	8.5	3.8	1.2	
מזה:																	

1.5	5.3	8.8	13.0	3.7	9.7	0.9	4.1	3.7	21.0	8.6	0.8	18.8	0.3	100.0	16346	נפת חיפה
1.1	3.0	8.4	13.4	1.6	4.4	0.0	7.6	5.8	15.2	23.7	0.0	9.4	6.3	100.0	33739	נפת חדרה
0.7	1.1	5.8	12.4	1.5	6.9	1.0	5.6	2.4	21.9	22.2	0.2	15.2	3.3	100.0	22784	מחוז המרכז
																מזה:
1.0	1.4	1.6	12.7	1.2	7.4	1.4	3.4	1.3	25.0	25.6	0.0	14.9	3.1	100.0	15876	נפת השרון
0.0	0.3	15.5	11.7	2.1	5.6	0.0	10.6	4.9	14.7	14.4	0.6	15.9	3.7	100.0	6908	נפת פתח תקווה
																מחוז הדרום:
0.1	2.5	1.8	13.0	3.5	5.6	0.0	11.2	8.6	9.7	19.3	0.0	13.2	11.5	100.0	15854	נפת באר שבע

מקור: עיבוד נתוני הלשכה מרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים, 2005),
http://www1.cbs.gov.il/reader/y_labor/yearm_h_new.htm (30 במרץ 2007).

טבלה 27

דירוג הענפים הכלכליים השונים בכל נפה לפי שכיחות המועסקים הערבים בהם, 2005
(ללא נפות רמת הגולן ומזרח ירושלים)

דירוג										מחוז ונפה
10.0	9.0	8.0	7.0	6.0	5.0	4.0	3.0	2.0	1.0	
שירותים ציבוריים	שירותי אירוח ומזון	חקלאות	תחבורה, אחסנה ותקשורת	שירותים עסקיים	שירותי בריאות, רווחה וסעד	חינוך	תעשייה (כרייה וחרושת)	מסחר	בנייה (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	סך הכל
שירותים ציבוריים	חקלאות	שירותי אירוח ומזון	תחבורה, אחסנה ותקשורת	שירותים עסקיים	שירותי בריאות, רווחה וסעד	חינוך	מסחר	תעשייה (כרייה וחרושת)	בנייה (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	מחוז הצפון
שירותים ציבוריים	שירותי אירוח ומזון	תחבורה, אחסנה ותקשורת	מסחר	שירותים עסקיים	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	בנייה (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	חינוך	חקלאות	תעשייה (כרייה וחרושת)	מזה:
שירותי אירוח ומזון	שירותים ציבוריים	תחבורה, אחסנה ותקשורת	בנייה (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	שירותי בריאות, רווחה וסעד	מסחר	שירותים עסקיים	תעשייה (כרייה וחרושת)	חינוך	נפת צפת
חקלאות	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	שירותי אירוח ומזון	תחבורה, אחסנה ותקשורת	שירותי בריאות, רווחה וסעד	שירותים עסקיים	חינוך	תעשייה (כרייה וחרושת)	מסחר	בנייה (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	נפת כנרת
חקלאות	שירותים ציבוריים	שירותי אירוח ומזון	תחבורה, אחסנה ותקשורת	שירותים עסקיים	שירותי בריאות, רווחה וסעד	חינוך	מסחר	בנייה (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	תעשייה (כרייה וחרושת)	נפת יזרעאל
חקלאות	שירותים ציבוריים	שירותי אירוח ומזון	תחבורה, אחסנה ותקשורת	שירותים עסקיים	שירותי בריאות, רווחה וסעד	חינוך	שירותים עסקיים	תעשייה (כרייה וחרושת)	בנייה (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	נפת עכו
שירותי בריאות, רווחה וסעד	שירותי אירוח ומזון	תחבורה, אחסנה ותקשורת	מסחר	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	חינוך	שירותים עסקיים	תעשייה (כרייה וחרושת)	בנייה (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	חקלאות	נפת גולן
שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	חקלאות	שירותי אירוח ומזון	שירותים עסקיים	תחבורה, אחסנה ותקשורת	שירותי בריאות, רווחה וסעד	תעשייה (כרייה וחרושת)	חינוך	מסחר	בנייה (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	מחוז חיפה
										מזה:

שירותי אירוח ומזון	שירותים ציבוריים	תחבורה, אחסנה ותקשורת	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	שירותי בריאות, רווחה וסעד	שירותים עסקיים	חינוך	תעשייה (כרייה וחרושת)	מסחר	נפת חיפה
שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	שירותים עסקיים	שירותי אירוח ומזון	חקלאות	תחבורה, אחסנה ותקשורת	שירותי בריאות, רווחה וסעד	שירותים עסקיים	חינוך	מסחר	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	נפת חדרה
שירותים ציבוריים	שירותי אירוח ומזון	חקלאות	תחבורה, אחסנה ותקשורת	שירותי בריאות, רווחה וסעד	שירותים עסקיים	חינוך	תעשייה (כרייה וחרושת)	מסחר	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	מחוז המרכז
שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	בנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים	שירותי בריאות, רווחה וסעד	חקלאות	תחבורה, אחסנה ותקשורת	שירותים עסקיים	חינוך	תעשייה (כרייה וחרושת)	מסחר	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	נפת השרון
שירותים ציבוריים	חקלאות	שירותי אירוח ומזון	שירותים עסקיים	תחבורה, אחסנה ותקשורת	חינוך	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	מסחר	שירותי בריאות, רווחה וסעד	תעשייה (כרייה וחרושת)	נפת פתח תקווה
שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	שירותים ציבוריים	שירותים עסקיים	שירותי אירוח ומזון	מסחר	תחבורה, אחסנה ותקשורת	חקלאות	חינוך	תעשייה (כרייה וחרושת)	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	נפת באר שבע

הערות: נלקחו רק עשרה ענפים מתוך 14 ענפים בעלי השכיחות הגבוהה; ערך 1 הוא הגבוה
מקור: עיבוד נתוני הלשכה מרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים, 2005),
http://www1.cbs.gov.il/reader/y_labor/yearm_h_new.htm (30 במרץ 2007).

טבלה 28

עצמאים ערבים לפי אזור, נפה וענף כלכלי, באחוזים, 2005
(ללא נפות רמת הגולן ומזרח ירושלים)

נפה ומחוז	סך הכל	סך הכל	חקלאות	תעשייה (כרייה וחרושת)	חשמל ומים	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	מסחר	שירותי אירוח ומזון	תחבורה, אחסנה ותקשורת	ביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים	שירותים עסקיים	שירותים ציבוריים	חינוך	שירותי בריאות, רווחה וסעד	קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	למשקי הבית על ידי פרטיים	ארגונים וגופים חוץ-מדינתיים
סך הכל	33224	100	3.6	9.7	0.0	13.9	26.5	5.0	0.0	13.4	1.5	13.8	0.2	5.3	0.0	1.2	
מחוז הצפון	20749	100	3.2	10.1	0.0	12.4	27.1	7.0	0.0	11.5	2.0	14.4	0.0	5.7	0.0	0.0	
מזה:																	
נפת צפת	89	100	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	
נפת כנרת	979	100	0.0	11.2	0.0	13.2	4.9	7.4	0.0	22.5	0.0	14.9	0.0	0.0	0.0	0.0	
נפת יזרעאל	7985	100	3.1	9.4	0.0	7.2	26.0	8.8	0.0	11.9	2.5	17.0	0.0	6.1	7.9	0.0	
נפת עכו	10986	100	2.4	10.4	0.0	16.2	30.1	5.7	0.0	11.1	1.9	11.3	0.0	6.3	4.7	0.0	
נפת גולן	709	100	20.5	12.7	0.0	11.4	15.5	6.8	0.0	0.0	0.0	33.1	0.0	0.0	0.0	0.0	

0.0	0.0	8.1	3.8	0.0	12.0	0.0	18.2	0.0	3.2	23.4	18.8	0.0	8.4	4.0	100	6887	מחוז חיפה
																	מזה:
0.0	0.0	6.8	6.4	0.0	29.4	0.0	8.2	0.0	3.2	20.7	14.1	0.0	11.4	0.0	100	1385	נפת חיפה
0.0	0.0	8.4	3.2	0.0	7.6	0.0	20.8	0.0	3.2	24.0	20.0	0.0	7.7	5.0	100	5503	נפת חדרה
0.0	0.0	0.0	6.8	1.9	15.8	2.0	8.0	0.0	0.0	31.8	14.4	0.0	13.1	6.3	100	4108	מחוז המרכז
																	מזה:
0.0	0.0	0.0	2.1	2.5	17.3	2.6	6.4	0.0	0.0	36.5	19.0	0.0	6.7	7.0	100	3116	נפת השרון
0.0	0.0	0.0	21.7	0.0	11.0	0.0	13.1	0.0	0.0	17.1	0.0	0.0	32.9	4.3	100	992	נפת פתח תקווה
																	מחוז הדרום:
26.5	0.0	0.0	2.8	0.0	7.8	0.0	33.1	0.0	0.0	17.1	11.8	0.0	0.7	0.3	100	1479	נפת באר שבע

מקור: עיבוד נתוני הלשכה מרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים, 2005),
http://www1.cbs.gov.il/reader/y_labor/yearm_h_new.htm (30 במרץ 2007).

טבלה 29

דירוג משלחי היד השונים בכל נפה לפי שכיחות העצמאים הערבים המועסקים בהם, 2005
(ללא נפות רמת הגולן ומזרח ירושלים)

דירוג										מחוז
10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	הצפון
שירותים עסקיים	חקלאות	שירותי אירוח ומזון	שירותי בריאות, רווחה וסעד	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	תעשייה (כרייה וחרושת)	בנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים	שירותים ציבוריים	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	מסחר	סך הכל
שירותים עסקיים	חקלאות	שירותי בריאות, רווחה וסעד	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	שירותי אירוח ומזון	תעשייה (כרייה וחרושת)	בנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	שירותים ציבוריים	מסחר	מחוז הצפון
										מזה:
--	--	--	--	--	--	--	--	--	מסחר	נפת צפת
--	--	--	מסחר	שירותי אירוח ומזון	תעשייה (כרייה וחרושת)	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	שירותים ציבוריים	בנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	נפת כנרת
שירותים עסקיים	חקלאות	שירותי בריאות, רווחה וסעד	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	שירותי אירוח ומזון	תעשייה (כרייה וחרושת)	בנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים	שירותים ציבוריים	מסחר	נפת יזרעאל
שירותים עסקיים	חקלאות	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	שירותי אירוח ומזון	שירותי בריאות, רווחה וסעד	תעשייה (כרייה וחרושת)	בנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים	שירותים ציבוריים	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	מסחר	נפת עכו

נפת גולן	שירותים ציבוריים	חקלאות	מסחר	תעשייה (כרייה וחרושת)	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	שירותי אירוח ומזון	--	--	--
מחוז חיפה	מסחר	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	בנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים	שירותים ציבוריים	תעשייה (כרייה וחרושת)	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	חקלאות	שירותי בריאות, רווחה וסעד	שירותי אירוח ומזון
מזה:									
נפת חיפה	שירותים ציבוריים	מסחר	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	תעשייה (כרייה וחרושת)	בנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	שירותי בריאות, רווחה וסעד	שירותי אירוח ומזון	--
נפת חדרה	מסחר	בנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	תעשייה (כרייה וחרושת)	שירותים ציבוריים	חקלאות	שירותי אירוח ומזון	שירותי בריאות, רווחה וסעד
מחוז המרכז	מסחר	שירותים ציבוריים	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	תעשייה (כרייה וחרושת)	בנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים	שירותי בריאות, רווחה וסעד	חקלאות	שירותים עסקיים	חינוך
מזה:									
נפת השרון	מסחר	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	שירותים ציבוריים	חקלאות	תעשייה (כרייה וחרושת)	בנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים	שירותים עסקיים	חינוך	שירותי בריאות, רווחה וסעד
נפת פתח תקווה	תעשייה (כרייה וחרושת)	שירותי בריאות, רווחה וסעד	מסחר	בנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים	שירותים ציבוריים	חקלאות	--	--	--
מחוז הדרום:									
נפת באר שבע	בנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים	ארגונים וגופים חוץ-מדינתיים	מסחר	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	שירותים ציבוריים	שירותי בריאות, רווחה וסעד	תעשייה (כרייה וחרושת)	חקלאות	--

הערות: נלקחו רק עשרה ענפים מתוך 14 ענפים בעלי השכיחות הגבוהה; ערך 1 הוא הגבוה
מקור: עיבוד נתוני הלשכה מרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים, 2005),
http://www1.cbs.gov.il/reader/y_labor/yearm_h_new.htm (30 במרץ 2007).

טבלה 30

התפלגות המועסקים בכל אזור ונפה לפי משלח יד, באחוזים, 2005
(ללא נפות רמת הגולן ומזרח ירושלים)

נפה ומחוז	סך הכל	סך הכל	חקלאות	תעשייה (כרייה וחרושת)	חשמל ומים	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	מסחר	שירותי אירוח ומזון	תחבורה, אחסנה ותקשורת	בנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים	שירותים עסקיים	שירותים ציבוריים	חינוך	שירותי בריאות, רווחה וסעד	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	שירותים למשקי הבית על ידי פרטיים
סך הכל	1214036	100	3.1	18.7	0.9	5.3	14.1	5.6	5.3	1.9	12.1	3.4	12.9	11.0	4.3	1.6
מחוז הצפון	340738	100	5.4	25.6	0.4	5.3	12.3	5.2	3.7	1.2	8.5	3.6	13.3	9.9	4.8	0.7
מזה:																
נפת צפת	38546	100	8.7	19.5	0.4	3.1	9.2	8.3	4.0	0.5	8.3	3.9	15.6	10.0	7.2	1.1
נפת כנרת	40358	100	9.5	14.2	0.5	4.0	13.3	10.4	3.7	1.8	6.8	3.4	16.0	10.0	5.2	1.1

0.6	4.0	10.9	11.8	3.7	9.1	1.3	3.2	3.0	13.4	4.8	0.5	28.8	4.9	100	126745	נפת יזרעאל
0.6	4.4	9.5	13.5	3.4	8.5	1.1	4.0	4.6	12.0	6.7	0.2	28.5	2.9	100	125828	נפת עכו
0.5	7.4	1.8	10.2	4.1	9.4	0.8	3.9	8.3	9.4	8.3	1.3	19.4	15.4	100	9261	נפת גולן
2.0	4.5	12.8	12.6	3.4	12.4	1.9	6.0	4.2	14.2	6.1	2.0	16.4	1.5	100	335154	מחוז חיפה
																מזה:
1.9	4.0	12.4	11.3	3.9	14.4	2.3	6.9	4.1	14.3	5.9	2.2	15.9	0.5	100	244726	נפת חיפה
2.4	5.8	13.8	15.9	2.2	7.0	0.7	3.7	4.3	13.8	6.5	1.8	17.6	4.2	100	90428	נפת חדרה
2.7	3.7	10.9	11.1	2.6	15.4	2.9	6.0	4.8	17.2	5.1	0.2	15.9	1.6	100	360558	מחוז המרכז
																מזה:
2.2	3.8	9.8	13.4	3.4	11.6	2.1	5.3	6.5	16.7	6.8	0.3	15.3	2.7	100	127264	נפת השרון
2.9	3.6	11.6	9.9	2.1	17.4	3.4	6.3	3.9	17.5	4.1	0.2	16.2	0.9	100	233294	נפת פתח תקווה
																מחוז הדרום:
0.5	4.0	9.9	16.2	4.3	11.6	1.2	5.7	10.3	11.0	4.5	0.8	15.3	4.7	100	177586	נפת באר שבע

הערה: המועסקים הם סך כל העובדים, יהודים וערבים, תושבי הנפה או מחוץ לה
מקור: עיבוד נתוני הלשכה מרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים, 2005),
http://www1.cbs.gov.il/reader/y_labor/yearm_h_new.htm (30 במרץ 2007).

טבלה 31

דירוג משלחי היד השונים בכל נפה לפי שכיחות כלל המועסקים בהם, 2005

(ללא נפות רמת הגולן ומזרח ירושלים)

דירוג										נפה ומחוז
10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	
שירותים ציבוריים	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	תחבורה, אחסנה ותקשורת	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	שירותי אירוח ומזון	שירותי בריאות, רווחה וסעד	שירותים עסקיים	חינוך	מסחר	תעשייה (כרייה וחרושת)	סך הכל
תחבורה, אחסנה ותקשורת	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	שירותי אירוח ומזון	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	חקלאות	שירותים עסקיים	שירותים ציבוריים	מסחר	חינוך	תעשייה (כרייה וחרושת)	מחוז הצפון
										מזה:
שירותים ציבוריים	תחבורה, אחסנה ותקשורת	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	שירותים עסקיים	שירותי אירוח ומזון	חקלאות	מסחר	שירותי בריאות, רווחה וסעד	חינוך	תעשייה (כרייה וחרושת)	נפת צפת
תחבורה, אחסנה ותקשורת	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	שירותים עסקיים	חקלאות	שירותי בריאות, רווחה וסעד	שירותי אירוח ומזון	מסחר	תעשייה (כרייה וחרושת)	חינוך	נפת כנרת
תחבורה, אחסנה ותקשורת	שירותים ציבוריים	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	חקלאות	שירותים עסקיים	שירותי בריאות, רווחה וסעד	חינוך	מסחר	תעשייה (כרייה וחרושת)	נפת יזרעאל

שירותים ציבוריים	תחבורה, אחסנה ותקשורת	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	שירותי אירוח ומזון	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	שירותים עסקיים	שירותי בריאות, רווחה וסעד	מסחר	חינוך	תעשייה (כרייה וחרושת)	נפת עכו
תחבורה, אחסנה ותקשורת	שירותים ציבוריים	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	שירותי אירוח ומזון	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	מסחר	שירותים עסקיים	חינוך	חקלאות	תעשייה (כרייה וחרושת)	נפת גולן
שירותים ציבוריים	שירותי אירוח ומזון	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	תחבורה, אחסנה ותקשורת	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	שירותים עסקיים	חינוך	שירותי בריאות, רווחה וסעד	מסחר	תעשייה (כרייה וחרושת)	מחוז חיפה
										מזה:
תחבורה, אחסנה ותקשורת	חקלאות	שירותי אירוח ומזון	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	שירותים עסקיים	שירותי בריאות, רווחה וסעד	מסחר	חינוך	תעשייה (כרייה וחרושת)	נפת חיפה
תחבורה, אחסנה ותקשורת	חקלאות	שירותי אירוח ומזון	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	שירותים עסקיים	שירותי בריאות, רווחה וסעד	מסחר	חינוך	תעשייה (כרייה וחרושת)	נפת חדרה
שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	שירותים ציבוריים	שירותי אירוח ומזון	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	תחבורה, אחסנה ותקשורת	שירותי בריאות, רווחה וסעד	חינוך	שירותים עסקיים	תעשייה (כרייה וחרושת)	מסחר	מחוז המרכז
										מזה:
שירותים ציבוריים	שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	תחבורה, אחסנה ותקשורת	שירותי אירוח ומזון	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	שירותי בריאות, רווחה וסעד	שירותים עסקיים	חינוך	תעשייה (כרייה וחרושת)	מסחר	נפת השרון
שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים	שירותים ציבוריים	שירותי אירוח ומזון	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	תחבורה, אחסנה ותקשורת	חינוך	שירותי בריאות, רווחה וסעד	שירותים עסקיים	תעשייה (כרייה וחרושת)	מסחר	נפת פתח תקווה
										מחוז הדרום:
שירותים ציבוריים	בינוי (בנייה ועבודות הנדסה אזרחית)	חקלאות	תחבורה, אחסנה ותקשורת	שירותי בריאות, רווחה וסעד	שירותי אירוח ומזון	מסחר	שירותים עסקיים	תעשייה (כרייה וחרושת)	חינוך	נפת באר שבע

הערות: נלקחו רק עשרה ענפים מתוך 14 ענפים בעלי השכיחות הגבוהה; ערך 1 הוא הגבוה; המועסקים הם סך כל העובדים, יהודים וערבים, תושבי הנפה או מחוץ לה
מקור: עיבוד נתוני הלשכה מרכזית לסטטיסטיקה, קובץ סקר כוח אדם (ירושלים, 2005),
http://www1.cbs.gov.il/reader/y_labor/yearm_h_new.htm (30 במרץ 2007).

¹ משרד התעשייה והמסחר, ייזום והקמת אזורי תעשייה - משאב מדינה לחלוקה צודקת, כפי שהובא בעמותת סיכוי, <http://www.sikkuy.org.il/2003/word/tamas03.doc> (5 ביוני 2007).

² משרד ראש הממשלה, "דברי ראש הממשלה בוועידת הגליל 2006 – 'אורט בראודה', כרמיאל", <http://www.pmo.gov.il/PMO/Communication/PMSpeaks/speechgalil211106.htm> (15 יוני 2007).

³ מחמוד ח'טיב ושימי סולומון, עסקים קטנים במגזר הערבי, בחינה אמפירית השוואתית (תל אביב: קרן קורת, 2006), עמ' 15-16.

⁴ Edward Blakely and Ted K. Bradshaw, *Planning Local Economic Development: Theory and Practice*, second edition (New York: Sage, 1994), pp. 202.

⁵ Ibid.

⁶ Michael Sofer and Izhak Schnell, "The restructuring stages of Israeli Arab industrial entrepreneurship," *Environment and Planning A* 2000, vol. 32, no. 12, pp. 2248-2249.

⁷ Michael E. Porter, "Location, Competition, and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy", *Economic Development Quarterly*, vol. 14, no. 1. pp. 30-32

⁸ עמותת סטארט-אפ ירושלים, *Jerusalem Clusters*, <http://www.startupjerusalem.org/jerusalemclusters.htm>, (26 מאי 2006).

⁹ Don Hirasuna and Joel Michael, *Enterprise Zones: A Review of the Economic Theory and Empirical Evidence* (St. Paul: Minnesota House of Representatives, January 2005), p. 1.

¹⁰ Don Hirasuna and Joel Michael, *Enterprise Zones: A Review of the Economic Theory and Empirical Evidence* (St. Paul: Minnesota House of Representatives, January 2005), p. 1, <http://www.house.leg.state.mn.us/hrd/pubs/entzones.pdf> (july 9, 2007).

¹¹ Ibid., p. 2.

¹² Ibid., p. 2.

¹³ Ibid., p. 2.

¹⁴ Ibid., p. 11.

¹⁵ Leslie E. Papke, "Tax Policy and Urban Development: Evidence from an Enterprise Zone Program", Working Paper 3945, (Massachusetts: National Bureau of Economic Research), p. 22, <http://nber15.nber.org/papers/w3945.v5.pdf> (july 9, 2007).

¹⁶ Hirasuna and Michael, *Enterprise Zones*, p. 12.

¹⁷ Ibid., p. 12

¹⁸ Ibid., p. 12.

¹⁹ Robert T. Greenbaum and John B. Engberg, "Impact of State Enterprise Zones on Business Outcomes", Working Paper 98-20, (Washington: Center for Economic Studies, 1999), P. 1.

²⁰ Hirasuna and Michael, *Enterprise Zones*, p. 3.

²¹ Ibid, p. 4.

²² Ibid, p. 6.

²³ Ibid.

²⁴ מקור: משרד התעשייה והמסחר, מינהל אזורי פיתוח, "מינהלות ואזורי תעשייה ביישובים", <http://www.tamas.gov.il/cmstamat/MuniSearch.aspx?SearchType=7> (5 ביוני 2007).
²⁵ משרד התעשייה והמסחר, ייזום והקמת אזורי תעשייה.

²⁶ מועצה תעשייתית, הינה מועצה מקומית שבתחומה אזור תעשייה בלבד, ללא תושבים. זוהי מסגרת שלטון מקומי, הכוללת נציגים ממשלתיים, ממפעלי התעשייה ומהרשויות המקומיות הסמוכות ובראשה עומד נציג משרד הפנים. מיסים הנגבים על-ידי המועצה המקומית התעשייתית מוקדשים לפיתוח איזור התעשייה עצמו. בישראל פועלות שתי מועצות תעשייתיות: מגדל תפן ורמת חובב.

²⁷ משרד התעשייה והמסחר, ייזום והקמת אזורי תעשייה.
²⁸ שם.

²⁹ המרכז היהודי ערבי לפיתוח כלכלי, דו"ח מסכם אזורי תעסוקה משותפים (הרצליה פיתוח, מאי 2005), עמ' 13.

³⁰ שם, עמ' 17.

³¹ שם, עמ' 18.

³² שם.

³³ שם, עמ' 20.

³⁴ שם, עמ' 23.

³⁵ שם, עמ' 25.

³⁶ שם, עמ' 26.

- ש.ס.³⁷
- ש.ס, עמי 29.³⁸
- ש.ס.³⁹
- ש.ס, עמי 31.⁴⁰
- ש.ס, עמי 34.⁴¹
- ש.ס, עמי 35.⁴²
- ש.ס, עמי 39.⁴³
- ש.ס.⁴⁴
- ש.ס, עמי 41.⁴⁵
- ש.ס, עמי 42.⁴⁶
- ש.ס, עמי 44.⁴⁷
- עמותת סיכוי, פרום ראשי רשויות לשיתוף מוניציפאלי בואדי עארה, <http://www.sikkuy.org.il/municipal.html>,
 (25 מרץ 2007).
- ש.ס.⁴⁹
- ש.ס.⁵⁰
- ש.ס.⁵¹
- ש.ס.⁵²
- ש.ס.⁵³
- זוהי התרשמותו של מחבר מחקר זה, על רקע קריאתו במכון פולסהיימר במחקר (לביאה אפלבום ואנה חזן, שיתוף פעולה בין רשויות מקומיות קטנות: לקחים לישראל (ירושלים מכון פולסהיימר למחקרי דיניות, פברואר 2005)).
⁵⁵ עיבוד ל: הלשכה מרכזית לסטטיסטיקה ומשרד הפנים, קובץ הרשויות המקומיות בישראל (2004),
http://www.cbs.gov.il/publications/local_authorities2004/excel/p_libud.xls (5 ביוני 2007).
- ⁵⁶ Porter, "Location, Competition," p. 31.
- ⁵⁷ Ibid, pp. 30.
- ⁵⁸ המרכז היהודי ערבי לפיתוח כלכלי, דו"ח מסכם, עמי 13.
- ⁵⁹ Porter, "Location, Competition," p. 31.
- ⁶⁰ המרכז היהודי ערבי לפיתוח כלכלי, דו"ח מסכם, עמי 13.
- ש.ס.⁶¹
- ש.ס, עמי 26.⁶²
- לביאה אפלבום ואנה חזן, שיתוף פעולה בין רשויות מקומיות קטנות: לקחים לישראל (ירושלים מכון פולסהיימר למחקרי דיניות, פברואר 2005), עמי 89,
http://www.fips.org.il/Site/p_publications/item_he.asp?doc=&iss=&iid=701 (9 ביוני 2007)
- ⁶⁴ המרכז היהודי ערבי לפיתוח כלכלי, דו"ח מסכם, עמי 25.
- ⁶⁵ ערן רזין ואנה חזן, חלוקת העושר המוניציפאלי בישראל: צמצום פערים בהכנסות הרשויות המקומיות (ירושלים מכון פולסהיימר למחקרי מדיניות, ינואר 2006), עמי 80,
http://www.fips.org.il/Site/p_publications/item_he.asp?iid=739 (9 ביוני 2007)
- ש.ס, עמי 26.⁶⁶
- ש.ס.⁶⁷
- ש.ס, עמי 34.⁶⁸
- רזין וחזן, חלוקת העושר המוניציפאלי בישראל, עמי 14.⁶⁹
- אפלבום וחזן, שיתוף פעולה בין רשויות מקומיות קטנות עמי 90.⁷⁰
- רזין וחזן, חלוקת העושר המוניציפאלי בישראל, עמי 80.⁷¹
- ⁷² Blakely and Bradshaw, *Planning Local Economic Development*, pp. 202-204.
- ⁷³ Ibid.

FELLOWS | KORET
PROGRAM | MILKEN INSTITUTE

תוכנית עמיתי קורת – מכון מילקן
בית מילקן, רחוב תל חי 13
ירושלים, 97102

info@kmifellows.org
www.kmifellows.org